

บทที่ 2

การศึกษาในอิสลาม

การศึกษาในอิสลามไม่ใช่แค่การถ่ายทอดองค์ความรู้ ประสบการณ์หรือทักษะจากชนรุ่นหนึ่งไปยังชนอีกรุ่นหนึ่ง แต่ในอิสลามการศึกษามีความหมายที่กว้างและครอบคลุมทุกด้าน การศึกษาเป็นกระบวนการอบรมและบ่มเพาะสติปัญญา ร่างกายและจิตวิญญาณ เพื่อผลิตมนุษย์ที่สมบูรณ์ ผลสัมฤทธิ์จากการศึกษาหาความรู้คือการค้นพบสังขรณ์ที่จะเกิดประโยชน์ต่อตนเอง สังคมและโลก นั่นคือการดำรงชีวิตที่ถูกต้องในโลกนี้และหลักประกันถึงความผาสุกในโลกหน้า อัลลอฮทรงสร้างมนุษย์และประดับด้วยองค์ความรู้ต่างๆ ที่แสดงถึงความเด่นกว่าที่มนุษย์มีเหนือสรรพสิ่งอื่นที่อัลลอฮทรงบังเกิด เพื่อให้เข้าใจถึงความหมายของการศึกษาในอิสลามผู้วิจัยได้แยกความหมายของการศึกษาออกเป็นสองส่วนคือ เจริญภาษาและเจริญวิชาการดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ความหมายของการศึกษาในอิสลาม (التَّزْيِيَةُ فِي الْإِسْلَامِ)

การศึกษาเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับทุกชีวิตและเพื่อให้เราได้เข้าใจถึงแก่นแท้ของการศึกษา จำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องมาทำความเข้าใจถึงความหมายของการศึกษา จากการศึกษาพบว่า นักการศึกษาอิสลามได้แยกความหมายของการศึกษาอิสลามออกเป็นสองด้าน ในแต่ละด้านมีความแตกต่างกันดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.1 ความหมาย التَّزْيِيَةُ เจริญภาษา

อิหม่ามอัลบัยฎอวีย์ Imām al-Baidawī (เสียชีวิตเมื่อปี 791 ฮ.ศ.) ในหนังสือคัมภีร์ของท่านที่มีชื่อว่า อันวาร อัลตันซีล วาฮัสรอริ อัลตะวิล (أنوار التنزيل وأسرار التأويل) ได้กล่าวไว้ว่า “อัล-ร็อบ (الرب) ที่เป็นรากศัพท์ของคำว่า อัลคัรบียะฮ์ (التربية) นั่นคือ การนำสิ่งหนึ่งสิ่งใดสู่ความสมบูรณ์ของมัน จากลักษณะหนึ่งสู่อีกลักษณะหนึ่งอย่างมีขั้นตอน”

อิหม่ามอัรรอฆิบ อัลอัฟซะฮานีย์ (Imām al-Rāghib al-Aṣṣḥānī. 1992 : 336) เสียชีวิตเมื่อปี 502 ฮ.ศ. (الإمام الراغب الأصفهاني) ได้กล่าวว่า “อัล-ร็อบ (الرب) ที่เป็นรากศัพท์

ของคำว่า อัคศัรบียะฮฺ (التربية) คือ การก่อหรือสร้างสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างมีขั้นตอนจนเสร็จสิ้นสมบูรณ์”¹

ถ้าเราเปิดพจนานุกรมอาหรับ เราจะพบการให้ความหมายของคำว่า التربية มาจากรากศัพท์ต่อไปนี้

1) تربية มาจากคำว่า (رَبَى رُبُوًّا رَبْوًا) เราะบา ยัรบู รุบูนฺ) หมายถึง “การเพิ่มพูนขึ้นและเจริญงอกงาม”² ดังนั้น การศึกษา หรือ التربية จึงหมายถึง “การเพิ่มพูน การเจริญงอกงาม” และความหมายของ อัคศัรบียะฮฺในลักษณะนี้อัลลอฮฺ ﷻ ที่ได้ตรัสไว้ในอัลกุรอานว่า :

﴿وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ
وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ﴾

(سورة الحج : 5)

ความว่า : “และเจ้าจะเห็นแผ่นดินแห้งแล้ง ครั้นเมื่อเราได้หลั่งน้ำฝนลงมาบนมัน มันก็จะเคลื่อนไหวขยายตัวและพองตัวและงอกงามออกมาเป็นพืช ทุกอย่างเป็นคู่ ๆ คู่สวยงาม”

(อัล-ฮัจญ์ : 5)

อิหม่าม อัล-ฏาบาเรีย (al-Tabariy) ได้ให้ความหมายของคำว่า “وَرَبَّتْ” (จะเราะบัต) ในอะยะฮฺนี้ว่าหมายถึง “การเจริญงอกงามและการเพิ่มพูนซึ่งเป็นที่มาของคำว่า ศึกษาศาสตร์ (al-Tabariy ,2001 : 17/140)

อิหม่ามอัล-กัรฎูบีย (al-Qurtubiy,1996 :12/18) ได้ให้ความหมายของคำว่า “وَرَبَّتْ” (จะเราะบัต) ในอะยะฮฺนี้คือ “สูงชันและเพิ่มพูนขึ้น” ซึ่งมีความหมายอันเดียวกัน แต่ความหมายดั้งเดิมของคำนี้ก็คือ “การเพิ่มพูน” ความหมายของอัคศัรบียะฮฺในลักษณะเดียวกันนี้ อัลลอฮฺ ﷻ ได้กล่าวไว้ใน สุเราะฮฺ อัล-บะเกาะเราะฮฺ อะยะฮฺที่ 276 ว่า :

﴿مَنْحَقُّ اللَّهِ الرَّبَا وَ يُزِي الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ﴾

(سورة البقرة : 276)

¹ Imām al-Rāghib al-Aṣṣāḥānī.1992. Mufradāt al-faz al-Qurān. หน้า 336

² อิบรอฮีม อนิส และคณะ.1972. มุญมฺ อัล-วะซียัด. เล่ม 1 หน้า 345 . และ อัล-ฟิยฮฺ.1997. อัลมิตบาฮ อัลนุร.หน้า 115

﴿ قَالَ أَلَمْ نُنزِلْكَ فِيْنَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ فِيْنَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ ﴾

(سورة الشعراء : 18)

ความว่า : “เขา (ฟิรเอาน์) กล่าวว่า “เรามีได้เลี้ยงดูเจ้าเมื่อ
ขณะเป็นเด็กอยู่กับพวกเราคอกหรือ? และเจ้าได้อยู่กับเรา
หลายปีในช่วงชีวิตของเจ้า”

(อัลหุอะรอฮฺ : 18)

อิบนุ กะษีร (Ibn Kathīr, 1997 : 6/137) ได้ให้ความหมายของคำ “نُزِّلَكَ”
(นุร้อบบีกา) ในอะยะฮฺนี้ว่าหมายถึง “การเลี้ยงดู” ซึ่งครั้งที่ฟิรเอาน์ได้ถามนบีมูฮำมัดว่า มิใช่เจ้าคอก
หรือที่ข้าได้เลี้ยงดูอยู่ในบ้านของข้า และให้นอนอยู่บนที่นอนของข้า คังนั้นจากอะยะฮฺแสดงให้
เห็นว่าคำนี้เป็นที่มาของคำอัลคัรบียะฮฺในอีกลักษณะหนึ่งที่มีความหมายในเชิงการดูแลเลี้ยงดู

﴿ وَأَخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلْمِ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيْتَنِي
صَغِيرًا ﴾

(سورة الإسراء : 24)

ความว่า : “และจงนอบน้อมแก่ท่านทั้งสอง ซึ่งการถ่อมตน
เนื่องจากความเมตตา และจงกล่าวว่า “ข้าแต่พระเจ้าของฉัน ทรง
โปรดเมตตาแก่ท่านทั้งสองเช่นที่ทั้งสองได้เลี้ยงดูฉันเมื่อเยาว์วัย”

(อัล-อิสรอฮฺ : 24)

อิหม่ามอัล-กัรฎูบียฺ (al-Qurtuby, 1996 : 10/249) ได้กล่าวว่าคำว่า رَبَّيْتَنِي (รี
อบบะยานี) ในอะยะฮฺนี้มีหมายถึง “การเลี้ยงดู” ทั้งนี้เพื่อเป็นการดักเตือนบ่าวของพระองค์ให้สำนึก
ในพระคุณของบิดามารดาผู้เลี้ยงดูเขาตั้งแต่เด็กจนโต เพื่อที่เขาจะได้มีความเมตตา และให้ความ
เคารพต่อบิดามารดาของพวกเขาในขณะที่ท่านทั้งสองยังชีวิตอยู่ และขอคุณอาอูให้อัลลอฮฺทรงเมตตา
และอภัยโทษแก่ท่านทั้งสอง”

อะห์มัด คอยรี กาชิม (Ahmad Khairy Kāzim) (1982 :16) ได้ให้ความหมายของการศึกษาอิสลามว่า “การศึกษาหมายถึงกระบวนการเรียนรู้พัฒนาปัจเจกบุคคล เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรม กิริยามารยาทที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามครรลองอิสลาม”

อามีน อาบู ลาวี (Amīn Abū Lāwi. 1999 : 18) ได้ให้ความหมายของการศึกษาอิสลามว่า “ การศึกษาหมายถึงกระบวนการเรียนรู้และสร้างสรรค์ให้คนๆหนึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรม กิริยามารยาท เพื่อไปสู่ความสำเร็จอย่างมีขั้นตอนตามครรลองของอิสลาม”

อะห์มัด ฟาริด (Ahmad Farīd. 2004 : 21) ได้ให้ความหมายของการศึกษาอิสลามว่า “การศึกษาอิสลามหมายถึง กระบวนการพัฒนาปัจเจกบุคคล ด้วยหลักการศรัทธาตามแนวทางสะลัฟที่ถูกต้องและความเข้าใจในอิสลามที่บริสุทธิ์ และจริยธรรมที่ดีงาม และการปฏิบัติที่พึงประสงค์ เตรียมพร้อมเพื่อพัฒนาสังคมมุสลิม สังคมสันติสุข” หรือถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การศึกษาอิสลามหมายถึง “กระบวนการฝึกอบรมมนุษย์ตามแนวทางของเศาะฮาบะห์¹ ศรัทธาเหมือนกับที่พวกเขาศรัทธา ใช้หลักสูตรเดียวกันกับที่พวกเขาใช้ คือ หลักสูตรอัลกุรอานและอัล-สุนนะห์ และเลียนแบบกริยาท่าทาง และปฏิบัติตัวเหมือนกับที่พวกเขาได้ปฏิบัติ

อะห์มัด มุฮัมมัด อัลอะลิมีย (Ahmad Muhammad al-‘Alīmy. 2001:25) กล่าวว่า การศึกษา หมายถึง “กระบวนการพัฒนามนุษย์ตั้งแต่กำเนิดจนถึงหลุมฝังศพด้วยหลักสูตรการศึกษาแห่งพระผู้อภิบาลซึ่งจะเป็นหลักสูตรที่จะขัดเกลาให้มนุษย์ประกอบอิบาดะห์เพื่ออัลลอฮ์เพียงผู้เดียว”

มุฮัมมัด ซอลาฮุดดีน อาลี (Muhammad Ṣalāhuddīn. ‘Alī. 1976 :28) กล่าวว่า การศึกษาอิสลามหมายถึง “วิธีการเฉพาะที่ศาสนาอิสลามใช้ในกระบวนการพัฒนามนุษยชาติ” เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา อย่างมีระบบและสอดคล้องกับหลักการอิสลาม ทั้งนี้เพื่อเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ ในปัจเจกบุคคลเพื่อนำไปสู่การพัฒนาสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า”

คอดีด ฮามิด อัลฮาซิมีย (Khālid hāmid al-hazimy. 2000 :19) กล่าวว่า การศึกษาอิสลามหมายถึง “กระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างมีขั้นตอนในทุกๆด้านของชีวิต เพื่อความผาสุกทั้งในโลกนี้และโลกหน้า โดยสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาอิสลาม”¹

¹ Khālid hāmid al-hāzimi,2000. “Usūl al-Tarbiyyah” หน้า 19

อาลี มัคกูร (‘Ali Madkūr. 1998:24) กล่าวว่า การศึกษาในทัศนะของอิสลามนั้น หมายถึง “กระบวนการพัฒนาที่หลากหลายด้วยระบบการศึกษาอิสลามที่มุ่งเน้นการพัฒนาชีวิตของมนุษย์ อย่างมีระดับขั้นตอน เพื่อไปสู่ความสมบูรณ์ในชีวิตการเป็นตัวแทนของอัลลอฮ์ที่จะปฏิบัติหน้าที่ในการพัฒนาและปฏิรูปสังคมให้ตรงตามหลักสูตรการศึกษาแห่งพระผู้อภิบาล”

ฮาซัน อัลชาร์กอวีย์ (Hasan al-Sharqāwy,1996:13) กล่าวว่า การศึกษาอิสลาม หมายถึง “กระบวนการสร้างและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จากที่ไม่มีความรู้ให้มีความรู้ ความสามารถ จากพฤติกรรมที่ไม่ดีให้ดีขึ้น กล่าวคือ กระบวนการพัฒนาความฉลาดทางปัญญา ความแข็งแรงทางร่างกาย ความสะอาดทางจิตใจ และเป็นกระบวนการเรียนที่มีความสมดุลระหว่างความสามารถทางร่างกายกับความสัมพันธ์กับอัลลอฮ์¹ และกับธรรมชาติทั้งหลายที่อัลลอฮ์สร้างมา” ส่วนการศึกษาในความหมายที่กว้างนั้นหมายถึง “กระบวนการเจริญชนมนุษย์ชาติให้มีความสัมพันธ์กับพระผู้อภิบาลของเขา ตามแนวการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับหลักการศรัทธาอิสลาม ซึ่งจะรวมถึงความหมายของความรู้ไว้ด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในสถานศึกษาหรือนอกสถานศึกษา หรือแม้แต่ที่บ้านก็ตาม¹

2.1.3 สรุป

แม้ความหมายการศึกษาที่ให้โดยนักคิด นักการศึกษาในยุคสมัยต่างๆ แตกต่างกัน ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับ สถานที่ สถานการณ์ สภาพแวดล้อม ปรัชญา นโยบายของรัฐ หรือตามแนวความคิดของแต่ละคน แต่โดยภาพรวมแล้ว ความหมายของการศึกษาก็จะอยู่ในกรอบความหมายของคำอัครบียะฮ์ที่กล่าวมาข้างต้น และผู้วิจัยขอสรุปความหมายของการศึกษาในอิสลามว่า หมายถึง “การเอาใจใส่ฝึกฝนคนหนึ่งคนใดเพื่อสร้างความสมบูรณ์ให้เกิดแก่เขา โดยมุ่งไปสู่ความสำเร็จอย่างมีขั้นตอนตามความประสงค์ของอัลลอฮ์ การสร้างคนดังกล่าวจึงต้องใช้วิธีการให้สอดคล้องกับธรรมชาติ การเจริญเติบโต ความสามารถ พลละกำลัง อันจะนำไปสู่การปฏิบัติตนเพื่อทำหน้าที่เป็นคอลีฟะฮ์ (ผู้สืบทอดอำนาจแห่งอัลลอฮ์¹) ที่ดีต่อไป ฉะนั้นการศึกษาในอิสลามจึง หมายถึงการเจริญเติบโตของมนุษย์อย่างสมบูรณ์แบบในทุก ๆ ด้านของความเป็นมนุษย์ ด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และจิตวิญญาณ และจากจุดนี้เองจึงทำให้เกิดข้อแตกต่างระหว่างการศึกษากับการเรียนการสอน เพราะการเรียนการสอนเป็นการกระทำเพียงเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เท่านั้น แต่การศึกษากลับมีความหมายกว้างกว่านั้น

¹ Hasan al-Sharqāwy,1996. “al-Tarbiyyah al-Nafsiyyah fi manhaj al-islāmy” หน้า 13

2.1.4 คำที่มีความหมายพ้องกับศึกษาศาสตร์อิสลาม

การศึกษาไม่ใช่เรื่องใหม่สำหรับมนุษย์ ตั้งแต่อัลลอฮ์ได้สร้างอาดัมขึ้นมา พระองค์ก็สอนท่านให้รู้จักชื่อต่างๆ ดังที่อัลลอฮ์ได้ตรัสในซูเราะห์อัลบะเกาะเราะฮ์ที่ 31 ว่า :

﴿ وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ... ﴾ البقرة : 31

ความว่า : “และพระองค์ได้ทรงสอนอาดัมรู้จักชื่อของทุกสิ่ง...”

(อัล-บะเกาะเราะห์ : 31)

จากอาบี สุรัยเราะห์ رضي الله عنه ได้กล่าวว่า : ท่านนบี صلى الله عليه وسلم ได้กล่าวไว้ในตอนหนึ่งว่า

((كُلُّ مَوْلُودٍ يُوَلَّدُ عَلَى الْفِطْرَةِ فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنَصِّرَانِهِ أَوْ يُمَجِّسَانِهِ))

(رواه البخاري 1997 : 1380)

ความว่า : “ทุกชีวิตที่เกิดมา เกิดมาบนครรลองที่อัลลอฮ์กำหนดไว้ แต่พ่อแม่ของเขาทำให้เขาเป็นยะฮูด (ยิว) หรือนะศอรอ (คริสต์) หรือ มะณูซี (ลัทธิบูชาไฟ)”¹

(บันทึกโดย อัลนุกอริย 1997 : 1380)

หะดีษข้างต้นแสดงให้เห็นว่าเด็กทุกคนที่เกิดมาจากท้องแม่ เกิดมาด้วยความบริสุทธิ์ แต่ที่ทำให้เด็กมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนหรือเป็นที่ไม่ต้องการนั้น เกิดจากครอบครัว ญาติพี่น้อง สังคม และการศึกษาที่เด็กได้รับมา

อิสลามได้เน้นการศึกษามาแต่เด็ก เน้นตั้งแต่การเลือกรูปร่างของพ่อและแม่จะได้เป็นครูที่ดี เป็นแบบอย่างสำหรับเด็กที่จะมาอยู่ในสังคมต่อไป จากอาบี สุรัยเราะห์ رضي الله عنه ได้กล่าวอีกว่า ท่านนบีได้กล่าวว่า :

((تَنْكَحُ الْمَرْأَةَ لِأَرْبَعٍ : لِمَا لَهَا ، وَلِحَسَبِهَا ، وَجَمَالِهَا ، وَلِدِينِهَا ،

فَاطْفَرُ بِذَاتِ الدِّينِ تَرَبَّتْ يَدَاكَ))

(رواه البخاري 1997 : 5090)

¹ อินุอะฉัร.(1999.) ที่ศุลบารีย ฆัรฺฮฺ ซอฮึศุลนุกอริย. วิชาด : มัคคะบะฮฺ คารุสสะลิม เล่ม 3 หน้า 312

ความว่า : “ชายเลือกแต่งงานกับหญิงที่มีลักษณะดีอย่าง
ด้วยกัน คือ แต่งเพราะความมั่งคั่งของนาง กิริยาของนาง
ความงามของนาง และศาสนาของนาง เจ้าจงเลือกผู้ที่
เปรียบพร้อมด้วยศาสนาแม้ว่ามีมือของเจ้าจะคลุกฝุ่นก็ตาม”¹

คุณแม่ที่มีศาสนา จะสอนลูกได้ดีและทำให้ใกล้ชิดอัลลอฮ์ได้มากกว่าคุณแม่ที่ไม่มี
มีศาสนาอยู่ในใจ แม้ในอิสลามจะเน้นการศึกษามาก แต่คำว่าการศึกษาหรืออัตรบียะฮ์ ไม่มี
ปรากฏในอัลกุรอานหรือหะดีษนบีหรือแม้แต่ในหนังสือศาสนาเล่มเก่าๆ

คำว่า التَّبْيِي (อัตรบียะฮ์) หรือ التَّبْيِي الإسلامي อัตรบียะฮ์ อัลอิสลามียะฮ์
ไม่มีบัญญัติไว้ในอัลกุรอาน หรือ ในหะดีษ หรือแม้แต่ในตำราของนักวิชาการในสมัยก่อนก็ไม่ได้มี
บัญญัติคำนี้มา แต่จะใช้คำอื่นแทนคำว่าอัตรบียะฮ์ ซึ่งบรรดานักปราชญ์มุสลิมสมัยก่อน ได้ใช้คำ
ต่างๆ ที่ไม่ใช่คำว่าการศึกษา แต่มีความหมายเช่นเดียวกับการศึกษา เช่น

1) التَّيْمُنَةُ² (อัล-ตัมซิมะฮ์) หมายถึง การอบรม ดูแลตั้งแต่ยังเด็ก และผู้ที่ใช้คำนี้
คือ อับดุลเราะมาน อิบน์ กอลดูน (808 ฮ.ศ) ได้เขียนในหนังสือ อัลมุกอดดิมะฮ์(المقدم) ที่เราใช้
เป็นส่วนหนึ่งของหนังสืออ้างอิงในเนื้อหาการศึกษาอิสลาม

2) إِصْلَاح (อัล-อิสลาฮ์) หมายถึง การเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น ตรงข้ามกับการ
ทำลาย หมายถึง การดูแลสิ่งหนึ่งสิ่งใดและเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น

3) وَبِإِيَّاهِ (อัล-ตะคิบ) หรือ بِأَيِّهَا (อัลอะคับ) หมายถึง การปลูกฝังลักษณะที่ดี
ทั้งที่เป็นมารยาทและจริยธรรม และทำให้ห่างไกลจากสิ่งที่ไม่ดี และมีความหมายรวมถึง การแก้ไข
หรือเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีและการเจริญงอกงาม อาลี อัคริส(1405 ฮ.ศ./13) ได้กล่าว ว่า “คน
อาหรับสมัยก่อนใช้คำว่า دَبَّ (อัลตะคิบ) ใช้มากและใช้บ่อยกว่าคำว่า التَّبْيِي (อัตรบียะฮ์) คำว่า
أَدَّ (อะคับ) จะใช้แทนพฤติกรรมที่เป็นการให้เกิดริหรือการต้อนรับแขก คำว่า دَبَّ (ตะคิบ)
ใช้ในความหมายการแสดงพฤติกรรมที่มีต่อบุคคลอื่น”

¹ Ibn Hajar al-Asqalani.1999. “Fathulbari sharah Şaḥiḥ al-Bukhārī” เล่ม 9 หน้า 165

² Muhammad Isma‘il Ibra hīm “MuJam al-Alfāz wa al-A‘alām al-Qurāniyyah” หน้า (526)

³ al-Asfahāny “al-Mufradāt fi gharīb al-Qurān” หน้า (384).

Ibnmansūr,1990 “Lisān al-‘Arab” หน้า (1/206)

⁴ al-Fayūmy,1997. “al-Misbāh al-Munīr” หน้า (10)

จากความหมายนี้ทำให้เราสามารถเข้าใจได้ว่า ความหมายของคำ อັตตะดีบ และ อัลอะดะบ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคำว่า อັตตะรบียะฮฺ และเราจะพบเห็นเสมอว่า สิ่งที่เป็นความรู้ จะเรียกว่า อาดาบ (آداب) เช่น คณะศิลปศาสตร์ จะเรียกว่า กุลลียะตุลอะดาบ (كلية الآداب) ถ้าเป็นการสอนจะเรียกว่า ตะดีบ และครูผู้สอนจะเรียกว่า มุอັดคับบ (مؤدّب))

คำ الأدب หรือ التاديب นี้ เป็นคำที่ใช้ใน หะดีษนบี ﷺ เช่น

((أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا تَحَلَّى وَالِدٌ وَلَدَهُ أَفْضَلَ مِنْ
أَدَبٍ حَسَنٍ))

(أخرجه الترمذي 1990 : 1952)

ความว่า : “รอซูลุลลอฮฺ ﷺ ได้กล่าวว่า “ ไม่มีสิ่งใดที่ชายคนหนึ่งจะให้แก่ลูกของเขาดีไปกว่าการอบรมสั่งสอนที่ดี

(บันทึกโดย al-Tarmizy 1990 : 1952)

หมายถึงการให้การศึกษาที่ดี และอบรมสั่งสอนด้วยการชี้แนะ ทำเป็นแบบอย่าง หรือการลงโทษเพื่อให้ทำในสิ่งที่ดีและห่างไกลจากสิ่งที่ไม่ดี

((قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَأَنْ يُؤَدَّبَ الرَّجُلُ وَلَدَهُ خَيْرٌ مِنْ أَنْ
يَتَصَدَّقَ بِصَاعٍ))

(رواه الترمذي, 1990 : 1951)

ความว่า : รอซูลุลลอฮฺ ﷺ ได้กล่าวว่า “บุคคลที่อบรมสั่งสอนลูกของเขาดีว่าการให้ทานหนึ่งศอฮฺ”

(บันทึกโดย al-Tarmizy 1990 : 1951)

หนึ่งศอฮฺ (صاع) เป็นหน่วยตวงในสมัยนบี มีค่าประมาณ 2.75 ลิตร แต่ในที่นี้ หมายถึงความสำคัญของการอบรมลูก คือ ผู้ที่อบรมลูกดีๆ ได้บุญมากกว่าการบริจาคทาน อานัส บิน มาลิกได้เล่าว่าท่านเราะซูลุลลอฮฺ ﷺ ได้กล่าวว่า

((أَكْرِمُوا أَوْلَادَكُمْ، وَأَحْسِنُوا أَدَبَهُمْ)) (أخرجه ابن ماجه ، 1997 رقم 3671)

ความว่า : รอซูลุลลอฮฺ ﷺ ได้กล่าวว่า “จงให้เกียรติลูกๆของท่านและ
จงสั่งสอนมารยาทที่ดีงามให้แก่เขา”

(บันทึกโดย Ibn Majah, 1997 : 3671)

ทั้งสามหะดีษนี้และหะดีษอื่นๆ ที่ใช้คำลักษณะเดียวกันนี้ หมายถึงการให้
การศึกษา หรือการอบรมเลี้ยงดูให้มีจริยธรรม และมารยาทที่สวยงาม

เช่นกัน คำ أدب หรือ أدب นี้ อุลามาอฺที่เขียนหนังสือเกี่ยวกับการเลี้ยงหรืออบรม
สั่งสอนก็จะใช้คำนี้เช่นกัน เช่น อัล-มวาริด)450 ฮ.ศ(. ได้ใช้ในหนังสือของท่านที่ชื่อว่า أدب
الدنيا والدين (มารยาทของโลกและศาสนา) มุฮัมมัด อิบน์ ซัยนูน อัลตะนูคีย (256 ฮ.ศ(. ได้ใช้
หนังสือ المعلمين والمتعلمين أدب المعلمين (มารยาทของครูและนักเรียน) เป็นต้น

4) التَّهْذِيبُ¹ (อัล-ตัสซิบ) หมายถึง การขัดเกลาจิตใจให้บริสุทธิ์ด้วยการอบรมเลี้ยง
ดู เพื่อให้บุคคลประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามและการพุดจาที่ดี อัลไฟรุส อะบาดี) 1415 ฮ.ศ./132)
ได้กล่าวว่า رَجُلٌ مُهَذَّبٌ : مُطَهَّرٌ لِأَخْلَاقِهِ หมายถึง ผู้ชายมุฮัซซิบ คือผู้ชายที่บริสุทธิ์ทั้งกายและ
ใจ

5) التَّطَهِيرُ² (อัล-ตัจฮิร) หมายถึง ทำจิตใจให้สะอาดจากสิ่งที่ไม่ดี ที่มาจากการ
กระทำและคำพุดจา คำว่า التطهير นี้มีสองความหมาย ความหมายแรกสามารถสัมผัสได้ เช่นทำ
ความสะอาดจากความสกปรกที่สัมผัสได้ และความหมายที่สองเป็นการทำความสะอาดจากการสิ่ง
สกปรกที่ไม่สามารถสัมผัสได้ เช่น ความรู้สึกนึกคิดที่นำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ไม่ดี

6) التَّزْكِيَةُ³ (อัล-ตัจกียะห์) การขัดเกลา จะมีความหมายเช่นเดียวกับคำ
التطهير นั้นหมายถึงขัดเกลาจิตใจให้สะอาดจากสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ทั้งหลาย ทั้งที่เป็นสิ่งสัมผัสได้
(ภายนอก) และที่สัมผัสไม่ได้ (ภายใน) อัลลอฮฺได้ตรัสว่า

¹ Ibnmansūr,1990 “Lisān al-‘Arab” หน้า (1/782)

² Ibnmansūr,1990 “Lisān al-‘Arab” หน้า (4/506)

³ Ibnkathīr,1992. “Tafsīr al-Qurān al-‘Azīm” หน้า (1/535)

﴿كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ
 وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿١٥١﴾﴾
 (سورة البقرة : 151)

ความว่า : “ดังที่เราได้ส่งร่อซูลผู้หนึ่ง จากพวกเจ้าเองมาในหมู่พวกเจ้า
 ซึ่งเขาจะอ่านบรรดาโองการของเราให้พวกเจ้าฟัง และจะทำให้พวกเจ้า
 สะอาดบริสุทธิ์ และจะสอนคัมภีร์ และความรู้เกี่ยวกับข้อปฏิบัติให้แก่
 พวกเจ้า และจะสอนพวกเจ้าในสิ่งที่พวกเจ้าไม่เคยรู้มาก่อน”
 (อัลบะเกาะเราะห์ : 151)

อับดุลเราะห์มาน อัศ-สะอูดิ (1417 ฮ.ศ. /57) ได้อธิบายความหมาย وَيُزَكِّيكُمْ ใน
 อายัตนี้ว่า “หมายถึงการชำระร่างกายและจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ ด้วยการให้การศึกษาและปลูกฝัง
 คุณธรรมและจริยธรรมที่ดีงาม และลบออกพฤติกรรมที่ไม่ดีออกดังคำคำรัสของอัลลอฮ์ที่ว่า

﴿فَذُفِّلِحْ مِّن زَكَّاهَا﴾ (سورة الشمس : 9)

ความว่า : “แน่นอนผู้ซัดเกล้าชีวิตย่อมได้รับความสำเร็จ”

(อัซ-ซัมสุ : 9)

กล่าวคือผู้ที่ซัดเกล้าจิตใจของตนเองด้วยการจงรักภักดีต่ออัลลอฮ์และชำระร่างกาย
 จากพฤติกรรมที่ไม่ดีทั้งหลาย เช่น การคือคิงและการทำบาปย่อมจะได้รับความสำเร็จและมีชัยชนะ

อิบนุกะษีร์ (Ibnukathīr¹, 1992 : 1/201) ได้อธิบายความหมายของ อายะห์นี้ว่า
 “หมายถึงการชำระร่างกายจากพฤติกรรมที่ไม่ดี จิตใจที่สกปรก และจากการกระทำที่ชั่วร้ายต่างๆ
 กลับมาสู่แห่งความโปรดปรานของอัลลอฮ์ ﷻ และปฏิบัติตามแบบอย่างของท่าน ร่อซูลุลลอฮ์ ﷺ”

มุฮัมหมัด อัลฆะซาลี (Muhammad al-Ghazali, 1400 ฮ.ศ. /1) ได้กล่าวว่า
 “คำว่า อัคซิกียะฮ์ (التزكية) เป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกับคำ อัคศิบียะฮ์ (التربية) มากที่สุด หรือ
 สามารถกล่าวได้ว่า التزكية ก็คือ التربية นั้นเอง” โดยความหมายของ التزكية ในทางปฏิบัติแล้ว คือ
 การสำนึกตน เปลี่ยนแปลงจิต และดูแลในทุกด้าน ทั้งด้านจิตพิสัย พุทธพิสัย และทักษะพิสัยให้อยู่
 บนแนวทางที่ถูกค้อง มีเกียรติและได้รับการยกย่อง

¹ Ibnukathīr (1992) “Tafsīr al-Qurān al-‘Azīm” เล่ม 1 หน้า 201

7) التَّعْلِيمُ¹ (อัล-ตะลิม) หมายถึง “การสอน” ซึ่งเป็นคำหนึ่งที่ใช้กันมาก แม้ว่าในบางครั้งจะมีผู้ให้ความหมายแคบ คือ การสอนให้ความรู้เท่านั้น ไม่ได้รวมถึงการดูแล แต่คำๆ นี้มีกล่าวในอัลกุรอาน เช่น

﴿هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢﴾﴾
(سورة الجمعة : 2)

ความว่า : “พระองค์ทรงเป็นผู้แต่งตั้งรَسُولขึ้นคนหนึ่งในหมู่ผู้ไม่รู้จักหนังสือจากพวกเขาเองเพื่อสาธยายอายาตต่าง ๆ ของพระองค์แก่พวกเขา และทรงทำให้พวกเขาสุจริต และทรงสอนคัมภีร์และความสุขุมคัมภีร์ภาพแก่พวกเขา และแม้ว่าแต่ก่อนนี้พวกเขาอยู่ในการหลงผิดอย่างชัดแจ้งก็ตาม”

(อัลอุมมะฮะ : 2)

Usman Ibn Affan رضي الله عنه ได้รายงานว่า ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ))

(رواه البخاري ، 1997 : رقم 5027)

ความว่า : “ผู้ที่ดีที่สุดของพวกเจ้า คือ ผู้ที่ศึกษาอัลกุรอาน และสอนมัน(อัลกุรอาน)”

(บันทึกโดย al-Bukhariy 1997 : 5027)

การสอนให้รู้ในที่นี้ ไม่ได้หมายความว่า เป็นการสอนเพื่อให้เกิดการรับรู้เพียงเท่านั้น แต่เป็นการสอนเพื่อให้รู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งภายในและเปลือออกมาเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมาร่างกายด้วย เพราะอัลลอฮ์ได้กล่าวไว้ว่า

﴿ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴾ (سورة الصف : 3)

¹ อิบน์ญุร, 1990 “Lisān al-‘Arab” หน้า (1/400)

4ความว่า : “อัลลอฮฺทรงเกลียดชัง การที่พวกเจ้าพูดในสิ่งที่พวกเจ้า
ไม่ได้ปฏิบัติ”

(อัซซอฟ : 3)

8) السِّيَاسَةُ (อัล-ซียาซะห์) การเมือง หมายถึง การปกครอง คือ การจัดการใน
ทุกๆด้านของชีวิต หรือความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น หรือการปรับตัวให้เข้า
กับบุคคลอื่น อิบ努 ญะซาร์ อัล-กือยรวานี (369 ฮ.ค) ใช้คำ السِّيَاسَةُ (การเมือง) ในความหมาย
التربية การศึกษา ในหนังสือของท่าน “سِيَّاسَةُ الصَّبِيَّانِ وَتَدْبِيرُهُمْ” (การปกครองและการบรหาร
เด็ก (และ อิบ努 ซินา) 428 ฮ.ศ(ในหนังสือของท่านที่เป็นที่รู้จักคือ “السِّيَاسَةُ (การเมือง)”

9) النُّصْحُ وَالْإِشْرَافُ (อันนุศซุ วัลอิรชาด)(การตักเตือนและแนะแนว) หมายถึงการ
ทรมตักเตือนบุคคลอื่น และชี้ทางที่ถูกต้องแก่พวกเขา ผู้ที่ใช้คำนี้ได้แก่ Ibn Jauziy (เสียชีวิตเมื่อปี
597 ฮ.ศ) ในศาสน์ของเขาที่ชื่อว่า “لفنة الكبد إلى نصيحة الولد” (จิตใจที่อ่อนโยนในการตักเตือน
เด็กน้อย) Imam al-Ghazaliy (เสียชีวิตเมื่อปี 505 ฮ.ศ) ในหนังสือชื่อ “أيها الولد” (ไอ้ลูกรัก)

10) الأَخْلَاقُ (อัลอักลาซ) (จริยธรรม) หมายถึงแก้ไขพฤติกรรมให้ดียิ่งขึ้นและ
เปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ให้เป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ แม้ว่าคำนี้เป็นคำที่มีความหมาย
เฉพาะด้านหนึ่งในหลายๆด้านของการศึกษา แต่หลายๆคนได้ใช้คำนี้เพื่อหมายถึงการศึกษา เช่น
อะบูบัค อัล อาญูรี (360 ฮ.ศ.) ได้เขียนหนังสือชื่อ “أخلاق العلماء” (จริยธรรมของผู้รู้)

คำต่างๆที่บรรดาอุลามายูในยุคแรกใช้ แม้จะมีความหมายเช่นเดียวกับความหมาย
การศึกษา แต่ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการศึกษาสำหรับเด็ก ส่วนคำว่า التربية (การศึกษา) ที่ใช้อยู่ใน
ปัจจุบันเป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับบุคคลทุกเพศทุกวัย และทุกพัฒนาการของชีวิต

สรุปแล้วคำต่างๆ เหล่านี้เป็นคำที่ปราชญ์มุสลิมในยุคก่อนได้นำมาใช้แทน
การศึกษาในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าคำเหล่านั้นจะเป็นคำที่ไม่สมบูรณ์และไม่ครอบคลุมก็ตาม แต่ก็แสดง
ให้เห็นว่าวิชาศึกษาสาสตร์อิสลามได้มีมาตั้งแต่อดีตมาแล้ว ซึ่งคำที่ปราชญ์มุสลิมในยุคก่อน
นำมาใช้นั้นเป็นคำที่ให้ความหมายเฉพาะด้านเท่านั้น ดังเช่นคำว่า (อัล-ตัสซิบ) ก็จะให้ความหมาย
เฉพาะการขจัดเกลียดให้บริสุทธิ์เท่านั้น ส่วน(อัล-ตะติบ) ก็จะให้ความหมายเฉพาะการปลูกฝัง
ลักษณะที่ดีทั้งที่เป็นมารยาทและจริยธรรม และคำว่า(อัล-อิสลาซ) ก็จะหมายถึง การเปลี่ยนไป

ในทางที่ดีขึ้น ตรงข้ามกับการทำลายเหล่านี้เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาอิสลาม

2.2 ความสำคัญของการศึกษาในอิสลาม

อิสลามได้ให้ความสำคัญต่อการศึกษาเป็นอย่างมาก และสำหรับมุสลิมการศึกษา คือสิ่งที่สูงสุดในชีวิต อิสลามไม่เพียงแต่จะสอนให้มนุษย์มีความรักต่อความรู้และการศึกษา แต่อิสลามยังเรียกร้องให้ทุกคนแสวงหาความรู้ ไม่ว่าจะอยู่ที่ใด จะอยู่ในยามที่จับขันหรืออยู่ในภาวะศึกสงครามก็ตาม เพราะความรู้เป็นพื้นฐานของการพัฒนามนุษย์ เป็นกุญแจของของความสำเร็จทางวัฒนธรรมและอารยธรรม ความรู้มีความสำคัญในทุกขั้นตอนของการมีอยู่ของมนุษย์ ความรู้เท่านั้นที่จะทำให้มนุษย์รู้จักตัวเอง รู้จักจักกาล และรู้จักผู้อภิบาลผู้ทรงสร้าง ไม่มีสิ่งใดในโลกนี้ที่จะมีความสำคัญมากกว่าการศึกษา เพราะการศึกษาเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการพัฒนาทั้งหลาย ไม่ว่าในด้านวัตถุ หรือจิตวิญญาณ และที่สำคัญมันเป็นจุดเริ่มต้นของการยอมรับในพระเจ้า จนสามารถกล่าวได้อย่างชัดเจนว่า " ผู้ใดไม่ศึกษา ผู้นั้นไม่มีทางรู้จักและยอมรับในพระเจ้าได้ " พระองค์อัลลอฮ์ทรงกล่าวว่า :

(إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ) (سورة الفاطر / 28)

ความว่า : “ แท้จริงบุคคลที่มีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์จากบรรดาบ่าวของพระองค์ คือ บรรดาผู้ที่มีความรู้ ”

(อัล-ฟาติร : 28)

ความว่า " แท้จริงบุคคลที่มีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ 从 จากบรรดาบ่าวของพระองค์ คือ บรรดาผู้ที่มีความรู้ "

(อัล-ฟาฏีร : 28)

ศาสคานูฮัมมัด 从 ได้เรียกร้องให้มุสลิมศึกษาหาความรู้และถือว่าเป็นหน้าที่ ท่านได้กล่าวว่า “จงให้การศึกษาแก่บรรดาลูกๆ เพราะว่าเขาต้องมีชีวิตในเวลาที่แตกต่างกันจากท่าน” อิสลามมิได้มีการแบ่งเพศในการศึกษา เพราะท่านศาสนาได้กล่าวว่า :

((طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ))

(رواه ابن ماجه 1997 : 224)

ความว่า : “ การแสวงหาความรู้เป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคน”

(บันทึกโดย Ibn Majah, 1997 : 224)

อิสลามต้องการให้ทุกคน ศึกษาหาความรู้มาปฏิบัติและเผยแพร่ออกไป อิสลามมิได้หยุดยั้งแต่เพียงเรียกร้องให้ผู้ศึกษาหาความรู้และเผยแพร่ความรู้ออกไปเท่านั้น แต่ยังให้เขาศึกษาค้นคว้าต่อไปอีกด้วย ท่านศาสดากล่าวว่า “มนุษย์จะได้รับความรู้ตราบนานที่เขาแสวงหาความรู้ ถ้าหากเขาคิดว่าเขามีความรู้ทุกอย่างแล้ว เขากลายเป็นผู้ที่โง่เขลา” และอย่างกล่าวอีกว่า “ทุกสิ่งในชั้นฟ้า และแผ่นดินจะวิงวอนขอให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนได้รับการอภัยโทษ”

ท่านศาสดามูฮัมหมัด ﷺ สนับสนุนการศึกษาทั้งโดยคำพูดและการกระทำ ท่านเคยปล่อยนักโทษกาฟิร (คนนอกศาสนา) ที่มีการศึกษา ถ้าหากเขาผู้นั้นสอนมุสลิมให้อ่านออกเขียนได้ ท่านศาสดามูฮัมหมัด ﷺ มิได้ละเลยให้สตรีได้มีส่วนร่วมในการศึกษาด้วยท่านเคยขอร้องให้ อัลชะหาอ์ อัลอาดาวิยะห์ สอนนางฮัฟเศาะฮุ ภรรยาของท่านให้อ่านและเขียน ซึ่งเป็นการสร้างตัวอย่างที่ดีให้แก่สังคมของท่านที่มีภาระหน้าที่จะต้องให้การศึกษาแก่สตรี”

วันหนึ่งท่านศาสดามูฮัมหมัด ﷺ เดินไปเห็นคนสองกลุ่ม กลุ่มหนึ่งกำลังวิงวอนขอพรต่ออัลลอฮ์ ﷻ อยู่ ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งกำลังสอนผู้คนอยู่ เมื่อเห็นดังนั้นท่านจึงกล่าวว่า “สำหรับผู้ที่กำลังวิงวอนขอพรนั้น พระองค์อาจจะให้หรือไม่ให้อย่างที่เขาก็อธิได้ แต่สำหรับผู้ที่กำลังสอนผู้คนอยู่นั้นคิดว่า เขาถูกส่งมาให้เป็นครู”

จากนั้นท่านจึงเดิน ไปยังกลุ่มที่กำลังสอนคน และนั่งร่วมกลุ่มกับพวกนั้นด้วย นี่คือตัวอย่างที่ดีในการสนับสนุนการเผยแพร่ความรู้ เผยแพร่การศึกษาและยอมรับในความดีงามของครูผู้สอน สำหรับท่านศาสดา การศึกษาเป็นรากฐานของชีวิตในโลกนี้ และของศาสนา ท่าน ได้กล่าวว่า “ผู้ใดก็ตามที่ปรารถนาโลกนี้ก็ต้องศึกษาเล่าเรียน และผู้ใดปรารถนาทั้งสองอย่างก็ต้องศึกษาเล่าเรียน”

ท่านได้กล่าวอีกว่า “มนุษย์ชาติหนึ่งคือสองคน ครู และผู้ศึกษา ไม่มีอะไรจะดีไปกว่าทั้งสองอีกแล้ว” ท่านยังได้กล่าวอีกว่า “ความตาย ของเผ่าพันธุ์หนึ่งยังเป็นความเศร้าที่น้อยกว่าความตายของผู้ที่ศึกษาเล่าเรียน” ท่านยกย่องผู้ที่มีความรู้ว่า “ผู้ที่ศึกษาเล่าเรียนนั้นย่อมเหนือกว่าบรรดาผู้ที่ทำความภักดี เสมือนกับดวงจันทร์ท่ามกลางหมู่ดาว ”

ครั้งหนึ่ง อะลี บุตรของ อับดุลิบ อธิบายให้กามิลฟังว่า “ความรู้มันดีกว่าเงิน เพราะความรู้จะปกป้องท่าน แต่ท่านต้องรักษาเงิน ความรู้มันปกครอง แต่เงินมันถูกปกครอง การใช้เงินทำให้เงินร่อยหรอหมดไป แต่ความรู้เพิ่มพูนขึ้น โดยการใช้จ่าย” ท่านยังได้กล่าวอีกว่า “ผู้ที่มีความรู้เท่านั้นที่มีสิทธิจะภาคภูมิใจ เพราะว่าเขาเป็นผู้ส่องทางให้แก่ผู้แสวงหาโดยคำพูดของเขา มนุษย์จะถูกตัดสิน โดยการกระทำของเขา ความโง่เขลาเป็นศัตรูของผู้ที่ศึกษาเล่าเรียนเสมอ ความรู้ทำให้คนอยู่อย่างนิรันดร์ และคนที่มีความรู้นั้นยังคงอยู่ขณะที่คนอื่นตาย

สะฮัน บุตรของอาลี กล่าวว่า “ถ้าปราศจากผู้รู้เสียแล้ว ประชาชน ก็กลายเป็นสัตว์” หมายความว่าโดยการศึกษาเท่านั้น ที่จะทำให้ประชาชนข้ามจากพรหมแดนแห่งความเป็นสัตว์ไปสู่ ความเป็นมนุษย์

ตามความเห็นของอิบน์มุสกะวัยซุ และอัลเฆาะซาลี นักปราชญ์ผู้มีชื่อเสียงของ มุสลิมั้น ความรู้เป็นอาหารของวิญญาณและจิตใจ ตามความเห็นของอิบน์ค็อลดูน ความรู้และการศึกษาคือ ปรากฏการณ์ธรรมชาติในสังคมมนุษย์ ท่านกล่าวว่า “สัตว์นั้นมีธรรมชาติที่เหมือนกับ มนุษย์ในแง่ของความรู้สึก การเคลื่อนไหว และการกินอาหาร แต่สิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างไปจาก สัตว์ก็คือความคิด ความคิดเป็นที่มาของวิทยาการและการค้า”

2.3 เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษาอิสลาม

อิสลามได้วางเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษาอิสลามอย่างชัดเจนที่สุด เพราะการศึกษาในอิสลามเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกคนที่ดำรงชีวิตอยู่บนโลก ด้วยการศึกษามนุษย์สามารถที่จะรู้ถึงการเกิดมาของตัวเอง และจากการศึกษาพบว่าปราชญ์มุสลิมมีทัศนะที่แตกต่างกันดังต่อไปนี้

อาลี อับดุลฮาติม (‘Ali Abd al-Halīm) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “Wasāil al-Tarbiyyah ‘ainda al-Ikhwān al-Muslimīn” (وسائل التربية عند الإخوان المسلمين) ว่าเป้าหมายกับวัตถุประสงค์นั้นมีความหมายที่คล้ายคลึงกัน ดังนั้นเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการศึกษาอิสลามในภาพรวมก็คือ เพื่อชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องให้แก่มนุษย์ในโลกนี้ และได้รับความโปรดปรานจากอัลลอฮ์ ﷻ ในวันอาคีเราะห์ (วันปรโลก) (‘Ali Abd al-Halīm, 1993 : 32)

อัล-กอบิซีย์ (al-Qabisy) มีทัศนะว่าการศึกษาในอิสลามมีวัตถุประสงค์เพื่อศาสนาและอัลลาก(จริยธรรม) กล่าวคือ เพื่อศาสนาในที่นี้หมายถึงการศึกษาที่เน้นให้ผู้เรียนยึดมั่นในหลักศาสนา ส่วนวัตถุประสงค์เพื่ออัลลากนั้นหมายถึงการปลูกฝังบุคลิกนิสัยที่เล็งตามทัศนะ-

ของอิสลาม (Muhammad Munir Mursi, 1987 : 114)

อิบนุซีนา (Ibn Sina) มีทัศนะว่า เป้าหมายของการศึกษา คือการนำประโยชน์ จากความรู้มาใช้ในการดำเนินชีวิต (Narongraksaket 2546 : 60 อ้างถึง Razavi,1986 : 102)

อัล-มาวัรดี (al-Mawardi) ได้กำหนดเป้าหมายทางการศึกษาในทัศนะของท่าน คือการเตรียมปัจเจกบุคคลสำหรับ โลกนี้และโลกหน้าท่านเชื่อว่า การที่จะบรรลุเป้าหมายทางการศึกษานั้น มนุษย์ต้องได้รับการฝึกฝนทางสติปัญญา เนื่องจากมนุษย์มีสติปัญญา อัลลอฮ์จึงบัญญัติ ให้มนุษย์ปฏิบัติในสิ่งที่ดีและหลีกเลี่ยงในสิ่งที่ชั่วร้าย สติปัญญาไม่เพียงแต่จะยกระดับของความ เป็นมนุษย์ แต่ด้วยสติปัญญานี้เองที่ทำให้มนุษย์แตกต่างไปจากสัตว์ทั้งหลาย (al-Ali Mustafa ,1975 : 107)

อัล-เงาะซาลี (al-Ghazali) ได้กำหนดเป้าหมายของการศึกษาว่า การศึกษาต้อง เน้นถึงบุคลิกภาพและลักษณะนิสัยที่สมบูรณ์ อันจะทำให้มนุษย์สามารถแยกแยะระหว่างความดีและ ความชั่ว (al-Ghazali , 1986 : 85)

บูรฮานุดดีน อัซซัรญูญีย์ Burhān al-Din al-Zarnuji (ฮ.ศ. 519) มีทัศนะว่า การศึกษาในอิสลามมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาความโปรดปรานจากอัลลอฮ์ ﷻ เป็นวัตถุประสงค์ หลัก และเป็น การหาความรู้เพื่อนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตทั้งในปัจจุบันและอนาคต และประการ สุดท้ายเพื่อพิทักษ์รักษาศาสนาอิสลามไว้ให้คงอยู่ตลอดไป

อิบนุคอลลูน Ibn Hkaldūn (ฮ.ศ.732-784) มีทัศนะว่าการศึกษาในอิสลามมี วัตถุประสงค์เพื่อให้ นักเรียนสามารถวางแผนที่จะตอบสนองความต้องการของสังคม และเพื่อ พัฒนาบุคลิกนิสัยให้สอดคล้องกับศาสนาเพราะสิ่งนี้จะทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้ อย่างสงบสุข 4)ให้ นักเรียนมั่นใจกับวิธีการดำเนินชีวิต (มัสลัน มาหะมะ, 2551 : 109-110)

ฮาซัน ลังกุลุง Hasan Langgulung มีทัศนะว่า การศึกษามีเป้าหมายเพื่อผลิตบ่าวที่ เคารพภักดีต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ในขณะที่เดียวกันแต่ละศาสตร์ก็จะมีวัตถุประสงค์เฉพาะที่ผู้ศึกษา ต้องบรรลุให้เกิดความเชี่ยวชาญในศาสตร์นั้นๆ (Hasan Langgulung.1991 : 41)

เป้าหมายของการศึกษาที่ได้เสนอไว้ในการประชุมเกี่ยวกับการศึกษาอิสลามครั้ง แรกที่เมืองเจดะฮะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบียในปี ค.ศ.1977 ได้เสนอเป้าหมายว่า เพื่อการเจริญเติบโต ทางบุคลิกภาพของมนุษย์ที่มีความสมดุล โดยการฝึกฝนทางจิตวิญญาณ สติปัญญา เหตุผล ความรู้สึกและประสาทสัมผัส การศึกษาของประเทศมุสลิมควรมุ่งเน้นให้มนุษย์เจริญเติบโตใน ทุกๆด้าน เช่น ด้านจิตวิญญาณ สติปัญญา การเงินคนาการ สรีระ วิทยาศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ทั้ง

ปัจเจกบุคคลและส่วนรวม พร้อมทั้งโน้มน้าวและชักจูงด้านต่างๆ เหล่านี้สู่พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า เป้าหมายสูงสุดของการศึกษาคือการมอบหมายต่ออัลลอฮ์ ﷻ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล สังคมและมนุษยชาติ จากความหมายดังกล่าวการศึกษาที่แท้จริงนั้น จะต้องทำให้ผู้เรียนเกิดพัฒนาการที่สมดุลในทุกๆ ด้านของความเป็นมนุษย์ หรืออีกนัยหนึ่งก็เพื่อผลิตมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย สังคม จิตใจ วิญญาณ และสติปัญญา (มัสลิน มาหะมะ ,2008 : 111)

สรุป

จากเป้าหมายการศึกษาที่ได้กล่าวมานั้นเราจะเห็นว่าการศึกษาในอิสลามได้ตั้งวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายในการศึกษาเพื่อผลิตมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์อย่างแท้จริง โดยไม่คำนึงถึงประเทศ เชื้อชาติ วัฒนธรรม ประเพณีของชาติใดๆเป็นที่ตั้ง หากพิจารณาว่ามนุษย์สมบูรณ์หรือไม่นั้น อยู่ที่มนุษย์มีความสัมพันธ์กับพระเจ้ามากน้อยเพียงใด ด้วยการฝึกฝนและศึกษาเรียนรู้จากระบบที่มาจาก อัลกุรอาน อัลเคาะรึมและสุนนะฮ์ อันนะบะวะวียะห์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้งสามด้านเป็นไปในเวลาเดียวกัน คือ ทั้งสติปัญญา ร่างกาย และวิญญาณ อันจะนำมาซึ่งความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์อย่างแท้จริง และเพื่อเป็นการขยายความให้เห็นภาพได้ชัดเจนขึ้นผู้วิจัยขอสรุปเป้าหมายการศึกษาอิสลามเป็นข้อๆดังต่อไปนี้

เป้าหมายแรก ของการศึกษาในอิสลามเรียนรู้เพื่อให้รู้จักอัลลอฮ์ ﷻ ทั้งนี้เพราะอัลลอฮ์คือพระเจ้าและผู้ทรงสร้างทุกสรรพสิ่ง เมื่อรู้จักอัลลอฮ์ ﷻ แล้วสิ่งที่จำเป็นต้องศึกษาค่อมาก็คือศาสนาของอัลลอฮ์ ﷻ และศาสนาของอัลลอฮ์ ﷻ ก็คืออิสลามนั่นเอง ซึ่งการศึกษาและเข้าใจอิสลามนี้สำคัญมาก ดังหะดีษที่รายงานจากอับซุฮัยรียะห์ จากสะอิดบุตรชายของอัลมุฮัยยิบจากอาบิสุรียเราะห์ ﷺ กล่าวไว้ว่า : ท่านรอซูล ﷺ ได้กล่าวว่า :

((عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ : قَالَ :
رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ))¹

(رواه ابن ماجه 1997 : 220)

¹ หะดีษนี้เป็นหะดีษศอหีฟ และอัลคอติบ อัลบัฆดาดีก็ได้อันตักหะดีษนี้เช่นกันในหนังสือ “ al-Faqih wa al-Mutafaqqah” เล่ม 1 หน้า 2-3, ท่านอิหม่ามอัดฎออะรอนียะห์ได้บันทึกหะดีษนี้ในหนังสือ “Assoghair” หน้า 810 ท่านได้กล่าวไว้ว่า : สาธารณงานหะดีษนี้ ศอหีฟ, และอิหม่ามอะหมัดได้บันทึกหะดีษนี้เช่นกันในมุสнадของท่านเล่ม 2 เลขที่234, (Ibn Abd Bar 1994 : 91-98)

ความว่า : "ใครที่อัลลอฮ์ทรงปรารถนาเขาด้วยความดี พระองค์ก็จะให้
เขาเข้าใจศาสนา"

(บันทึก โดย Ibn majah 1997 : 220)

เป้าหมายที่สอง การศึกษาเพื่อปลูกฝังจริยธรรมที่ดีงาม ผูกฝืนและขัดเกลากิจการ
ศีลธรรมให้นักศึกษา นักศึกษาทุกคนจำเป็นต้องมีคุณธรรมประจำใจ และทราบถึงเป้าหมายของ
นักศึกษาในการหาความรู้ นั้น ต้องไม่ใช่เพื่อการหาอำนาจเงินทอง ความรุ่งเรือง โอ้อวด หรือ
แข่งขันกับคนอื่น แต่ทว่า ต้องศึกษาเพื่อขัดเกลากตนเองให้ใกล้ชิดกับอัลลอฮ์มากยิ่งขึ้น ซึ่งเรื่องนี้
Imam al-Ghazaliy ได้กล่าวว่า "การศึกษาอิสลามนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อจรรโลงไว้ซึ่งอัลลาก
(จริยธรรม) ที่ดีงาม"

เป้าหมายที่สาม เพื่อการดำรงชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรมในเวลาเดียวกัน
อิสลามมิได้จำกัดให้การศึกษาเฉพาะทางโลกหรือทางธรรมทางใดทางหนึ่งเท่านั้น แต่ท่านศาสดา
เรียกร้องให้มุสลิมทุกคนศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป ท่านได้กล่าวว่า " จงทำงาน
เพื่อชีวิตในโลกนี้เหมือนกับว่าเจ้าจะไม่ตายและจงทำดีเพื่อโลกหน้าเหมือนดังว่าท่านจะตายในวัน
พรุ่งนี้" ท่านศาสดาไม่ให้เราหนีถึงโลกใดโลกหนึ่งเพียงด้านเดียว แต่ให้เราหนีถึงสองโลกไป
พร้อมๆกันโดยไม่ให้โลกใดโลกหนึ่งบกพร่องไป

เป้าหมายที่สี่ การศึกษานั้นต้องมีประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวมเพื่อร่วมกันทำ
อิบาคะห์ต่ออัลลอฮ์ อิสลามไม่ได้บอกให้ศึกษาหาความรู้ที่ไร้ประโยชน์ หรือเน้นแต่ตัวเขาโดยไม่
มอบอะไรให้ต่อสังคมส่วนรวม แต่อิสลามเน้นถึงความรู้ที่มีประโยชน์ดังคำคุณอาตุที่รอซูล ﷺ ได้
เคยกล่าวว่า "โอ้อัลลอฮ์ ฉันขอความคุ้มครองต่อพระองค์จากความรู้ที่ไร้ประโยชน์"

นอกจากนี้อิสลามยังส่งเสริมให้ทุกคนศึกษาหาความรู้เพื่อส่วนรวมด้วย ซึ่งผู้เขียน
ขออ้างคำกล่าวของนักเขียนตะวันตกท่านหนึ่งที่ทำให้ทัศนะเห็นด้วยในเรื่องนี้ คือ มอนโร (The
History of Education) ว่ามุสลิมได้มีบทบาทสำคัญในด้านการแพทย์ การผ่าตัด เกษศาสตร์ ดารา
ศาสตร์ ฯลฯ พวกเขาได้ประดิษฐ์ลูกตุ้มนาฬิกา และสอนชาวยุโรปให้รู้จักเข็มทิศและดินปืน

กล่าวให้ชัดอีกอย่างหนึ่งก็คือ การศึกษาของอิสลามนั้น นอกจากจะเน้นในเรื่อง
ศาสนา ศีลธรรมจิตใจ หรือมีประโยชน์ต่อตัวเองแล้ว แต่การศึกษานั้นจะต้องมีส่วนประยุกต์ใช้เพื่อ
การพัฒนาสังคมส่วนรวมด้วย

เป้าหมายที่ห้า ศึกษาสาขาอาชีพทางเทคนิคและอุตสาหกรรมเพื่อการเลี้ยงชีพ อันจะ
นำไปสู่การเป็นบ่าวที่ดีของอัลลอฮ์ การศึกษาของอิสลามไม่ได้ปล่อยปละละเลยที่จะไม่ยอม

สนับสนุนให้มนุษย์มีความสามารถในการประกอบอาชีพเพื่อความอยู่รอดชีวิตเขา แต่แท้จริงแล้ว อิสลามส่งเสริมให้ศึกษาสายอาชีพด้วย ซึ่งเรื่องนี้ Ibn Sina ได้กล่าวว่า "เมื่อเด็กจบการศึกษา อัล-กุรอานและภาษาศาสตร์แล้ว เขาควรจะได้แสวงหาอาชีพที่เขาปรารถนาจะมุ่งไปทางนั้น.." กล่าวคือ เขาควรจะมีอาชีพจนกว่าเขาจะมีงานทำโดยสุจริตตามแนวทางของศาสนาและศีลธรรมอันดี แม้อิสลามจะถือว่าศีลธรรมต้องมาก่อน แต่ก็มีใช้ว่าอิสลามละเลยในเรื่องการฝึกอาชีพเพื่อแสวงหาปัจจัยยังชีพ

เป้าหมายที่หก อย่าเก็บงำความรู้ แต่ต้องเผยแพร่ด้วย อิสลามต้องการให้ทุกคนศึกษาหาความรู้มาปฏิบัติและเผยแพร่ความรู้ออกไป ดังคำกล่าวของท่านรอซูล ﷺ ที่กล่าวว่า "จงเผยแพร่จากฉัน แม้เพียงโองการเดียว" ขณะเดียวกัน อิสลามก็ไม่ได้หยุดยั้งแต่เพียงเรียกร้องให้ผู้ศึกษาหาความรู้ และเผยแพร่ความรู้ออกไปเท่านั้น แต่ยังให้เขาศึกษาค้นคว้าต่อไปอีก ดังคำกล่าวที่ว่า "มนุษย์จะได้รับความรู้ตราบเท่าที่เขาแสวงหาความรู้ ถ้าหากเขาคิดว่าเขามีความรู้ทุกอย่างแล้ว เขาก็จะกลายเป็นผู้ที่โง่เขลา"

กล่าวโดยสรุปแล้วเป้าหมายของการศึกษาในอิสลามนั้นจะมีมากมาย หลายทัศนะ ซึ่งพอสรุปได้ว่าเป้าหมายการศึกษาในอิสลามนั้นเพื่อสร้างมนุษย์ให้ประสบความสำเร็จที่ยั่งยืนในโลกนี้ แต่เป้าหมายสูงสุดของการศึกษาอิสลาม คือ การสร้างมนุษย์เพื่อการภักดี (อิบาดะฮฺ) และเป็นผู้แทน(เคาะลีฟะฮฺ) ของพระองค์บนพื้นแผ่นดิน การที่มนุษย์จะเป็นบ่าวที่เคารพภักดีต่ออัลลอฮฺ และเป็นคอลีฟะฮฺได้ เขาผู้นั้นก็ต้องเป็นมนุษย์ที่ศอลีห์ และปัจจัยสำคัญที่จะทำให้มนุษย์เป็นบ่าวที่ดีของพระองค์นั้นคืออิสลาม และการที่จะรู้จักและเข้าใจอิสลามก็ต้องอาศัยการศึกษาเป็นสำคัญ

2.4 แหล่งที่มาของการศึกษาในอิสลาม

การศึกษาในอิสลามเป็นการศึกษาที่วางอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงและสอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ เนื่องจากการศึกษาในอิสลามเป็นการศึกษาที่มาจากแหล่งที่มาสามแหล่งด้วยกันคือ

- 1) แหล่งที่หนึ่ง อัลกุรอาน (القرآن الكريم)
- 2) แหล่งที่สอง อัลอะหาดีษ อัลนะบะวียะห์ (الأحاديث النبوية)
- 3) แหล่งที่สาม หนังสืออ้างอิงของอูละมาฮฺสะลัฟ (تراث السلف)

2.4.1 แหล่งที่หนึ่ง อัลกุรอาน

อัลกุรอานเปรียบเสมือนธรรมนูญแห่งมนุษยชาติที่เพียบพร้อมด้วยทุกมาตราที่สามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติใช้สู่ความสำเร็จสูงสุดทั้งโลกนี้และโลกหน้า โดยนับตั้งแต่เริ่มแรกของการประทานอัลกุรอานจนกระทั่งปัจจุบันจวบจนวันสิ้นโลก อัลกุรอานไม่เคยมีการสังคายนา แก้ไข ตัดตอนหรือเพิ่มเติมส่วนใดส่วนหนึ่งแม้เพียงพยัญชนะเดียว

ความหมายของอัลกุรอาน

คัมภีร์อัลกุรอาน คือ “ถ้อยคำสำนวนแห่งพระคำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ทรงประทานมายังท่านศาสนทูตของพระองค์ผ่านการคลอใจ (الوحي) ซึ่งอัลกุรอานได้ถูกประทานมาให้แก่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นภาษาอาหรับจนเกิดการท้าทายภาษาขึ้นว่าจะไม่มีผู้ใดประพันธ์ได้เสมอเหมือน แม้จะเป็นบทสั้น ๆ ของอัลกุรอานก็ตาม อัลกุรอานนั้นได้รับการสืบทอดกันมาสู่ชนรุ่นหลังด้วยกระแสการรายงานที่ติดต่อกันทุกตัวบทและบรรทัด ซึ่งตัวบทเหล่านี้เมื่อผู้ใดอ่านก็นับว่าเป็นศาสนกิจ (عبادة) ประเภทหนึ่ง ที่มีผลบุญตอบแทน พระคัมภีร์เล่มนี้เริ่มต้นบท อัล - ฟาตีหะห์ (الفاتحة) และสิ้นสุดด้วยบทอัน - นาส (الناس) มันเป็นคัมภีร์แห่งอัลลอฮ์ผู้ทรงเกรียงไกร ที่ถูกประทานผ่านมลาอิกะห์ญิบรออิล (جبريل عليه السلام) มายังศาสนทูตของพระองค์ และทรงมีบัญญัติให้ท่องจำไว้อย่างแม่นยำทุกบททุกตอนเพื่อใช้ในการประกอบศาสนกิจและสิ่งยึดเหนี่ยวในความเป็นเอกภาพของชาวโลกทั้งมวล” (Mustafa Dib, 1996 : 15)

อัลกุรอานคือจิตวิญญาณของการศึกษาในอิสลามและเป็นแหล่งกำเนิดของการศึกษาที่บริสุทธิ์ ซึ่งกาลเวลาไม่สามารถทำให้เปลี่ยนแปลงเปราะเปื้อนเลอะเลือนไปได้ นั่นเป็นเพราะอัลกุรอานเป็นแหล่งที่มาของ :

1) หลักความเชื่อของอิสลาม (العقيدة الإسلامية) ที่มุสลิมทุกคนจำเป็นต้องเรียนรู้และศรัทธา ไม่ว่าจะเป็นการศรัทธาต่ออัลลอฮ์ มลาอิกะห์ พระคัมภีร์ต่างๆ บรรดาศาสนทูต และวันสิ้นโลก อัลลอฮ์ได้ทรงตรัสไว้ในอัลกุรอานอาฮะษหนึ่งว่า

﴿ آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ
وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا
وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴾ (سورة البقرة / 285)

ความว่า “ศาสนทูตและมวลศรัทธาในสิ่ง (คัมภีร์) ที่ถูกประทานมายังเขาจาก
องค์อภิบาลของเขา ทุกคนต่างมีความศรัทธามั่นในอัลลอฮ์ ในมลาอิกะฮ์ของ
พระองค์ในบรรดาคัมภีร์ของพระองค์ และในบรรดาศาสนทูตของพระองค์
เราจะไม่จำแนกออกระหว่างคนใดคนหนึ่งจากบรรดาศาสนทูตของพระองค์
และพวกเขา กล่าวว่า เราได้ยินและเราภักดี ขอพระองค์ได้โปรดคอยต่อเรา
ด้วยเถิด โอ้อภิบาลของเรา และเป้าหมายของเราขอมุ่งมั่นสู่อัลลอฮ์”

(อัลปะเกาะเราะห์ : 285)

2) จริยธรรมอันทรงคุณค่ายิ่ง ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญที่จะช่วยในการฝึกฝนกล่อม
เกลางจิตใจพัฒนาบุคคลและสังคม ในอัลกรุอานมีการเตือนสำหรับบกริยามารยาที่ไม่ดีงามอันจะทำ
ให้เสื่อมเสียความเป็นมนุษย์ผู้ทรงเกียรติไว้มากมายหลายอาชยะฮ์

3) เรื่องราวของประชาชาติและบรรพชนรุ่นเก่าก่อน ซึ่งอัลกรุอานได้นำเรื่องราว
เหล่านี้มาเล่าต่อเพื่อเป็นอุทาหรณ์ และเป็นสิ่งชี้แนะแก่ชนรุ่นหลัง เพื่อเป็นแนวทางไปสู่วิถีทาง
แห่งอัลลอฮ์และรับรู้ถึงแนวทางการปฏิบัติตนของผู้ประเสริฐและผู้บ่อนทำลาย

4) กฎเกณฑ์หลักการปฏิบัติที่ทรงบัญญัติไว้ทั้งหลักการและแนวปฏิบัติเพื่อเป็น
แนวทางในการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้าผู้สร้างและมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน

5) การกระตุ้นให้พิจารณาฟากฟ้าและจักรวาลซึ่งเป็นสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงสร้างไว้
เพื่อนำไปสู่การทำความรู้จักสิ่งเร้นลับต่างๆ ที่มีอยู่ในจักรวาลตลอดจนถึงการสร้างสรรพสิ่งต่างๆ
ของอัลลอฮ์เพื่อให้เกิดความศรัทธาขึ้นในจิตใจของมนุษย์

6) การชี้นำด้วยวิธีการที่มีส่วนทำให้สามารถนำไปสู่การปฏิบัติจริงเกี่ยวกับการ
จัดการเรียนการสอนได้ เช่น อิทธิพลทางด้านจิตใจของผู้สอนที่มีต่อผู้เรียน การยอมรับในความ
แตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน การให้เกียรติแก่ผู้เรียน การสอนอย่างมีขั้นตอนค่อยเป็นค่อยไป
ตามลำดับ การเชื่อมบทเรียนเข้ากับหน้าที่การงาน การเชื่อมบทเรียนเข้ากับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง
การใช้สื่อต่าง ๆ ประกอบการเรียนการสอน สร้างความเป็นมิตรกับผู้เรียน และการประเมินผล
การเรียนอย่างต่อเนื่อง

7) การชี้แนะโดยอัยยะต่าง ๆ ที่มีอยู่ในอัลกุรอาน ซึ่งเป็นวิธีการและแนวทางในการจัดการเรียนการสอน เช่น การสอนด้วยวิธีการเล่าเรื่อง การนำเสนอตัวอย่าง การอุปมาอุปมัย การกระตุ้นให้ใช้ความคิด การเตือนสำหรับ การปฏิบัติจริง เป็นต้น อัลกุรอานเป็นแหล่งกำเนิดและเป็นที่มาของการศึกษาในอิสลาม เป็นสิ่งชี้แนะและเป็นตัวผลักดันการขับเคลื่อนของระบบการศึกษามาตลอด ซึ่งหาไม่แล้วการศึกษาในอิสลามก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้

2.4.2 แหล่งที่สอง อัลอะหาคิษ อัลนะบะวียะฮฺ

อัลอะหาคิษ อัลนะบะวียะฮฺ นับว่าเป็นแหล่งที่มาของการศึกษาในอิสลามอันดับที่สองรองจากอัลกุรอาน โดยที่อัลอะหาคิษนั้นจะมาขยายความทฤษฎีทางการศึกษาต่างๆที่อัลกุรอานได้กล่าวถึง เพราะศาสดามุฮัมมัดเป็นบรมครูที่สมบูรณ์แบบทางการศึกษาที่อัลลอฮฺ ﷻ ส่งมาเพื่อเป็นแบบอย่างทางการศึกษาให้แก่มวลมนุษยชาติ

2.4.2.1 ความหมายของอัลอะหาคิษ อัลนะบะวียะฮฺ

อะหาคิษ คือ “คำพูด การกระทำ การยอมรับ และคุณลักษณะ ตลอดจนชีวประวัติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ”

อิบนุหะญูร์ อัล-อัสเกาะลานีย์ (Ibn Hajar al-Asqalaniy เสียชีวิตปี 773 ฮ.ศ)ให้นิยามของอะหาคิษว่า “ทุกอย่างที่พาดพิงถึงท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ”

สุนนะฮฺของท่านนบีมุฮัมมัดเป็นแหล่งที่มาของการศึกษาในอิสลามอันดับที่สองรองจากอัลกุรอาน ซุนนะฮฺนบีมุฮัมมัดเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับอัลกุรอานแล้วจะให้ความชัดเจนใน 3 ประการ คือ

1) เป็นสิ่งที่ช่วยอธิบายให้อัลกุรอานมีความชัดเจนยิ่งขึ้น เป็นสิ่งที่บอกรายละเอียดในบางหลักการที่ยังคลุมเครือไม่ชัดเจน อีกทั้งช่วยจำกัดความหมายหลักการต่างๆที่ถูกกล่าวไว้ในอัลกุรอานอย่างกว้างๆนอกจากนั้นสุนนะฮฺยังช่วยชี้แจงโองการต่างๆที่ถูกยกเลิกไปแล้วและมีโองการใหม่เข้ามาแทนที่ เช่น การอธิบายการละหมาด และการจ่ายซะกาต เป็นต้น

2) สุนนะฮฺยังช่วยเพิ่มรายละเอียดในบัญญัติต่างๆ ที่ถูกกล่าวเป็นหลักการไว้ในอัลกุรอาน โดยการนำมาซึ่งรายละเอียดตามหลักการที่ถูกกล่าวไว้ เช่น การสาบานสาปแช่งซึ่งอัลกุรอานได้ชี้แจงเรื่องดังกล่าวไว้อย่างสมบูรณ์แบบครบถ้วน โดยที่สุนนะฮฺเป็นตัวกำหนดวิธีปฏิบัติเช่น ให้มีการแยกกันอยู่ระหว่างสามีและภรรยาตามหลักการดังกล่าว ซุนนะฮฺเป็นตัวนำมาซึ่งบัญญัติ

ใหม่ๆที่อัลกุรอานไม่ได้ระบุไว้ตัวอย่างเช่น การห้ามรับประทานเนื้อม้าลายและสัตว์มีพิษต่างๆ และ สัตว์มีพิษต่างๆสุนนะห์ อันนะบะวียะห์ถือเป็นภาคปฏิบัติของอิสลามเป็นการนำทฤษฎีเข้าสู่การปฏิบัติเป็นการเปลี่ยนจากความรู้ความเข้าใจไปสู่การปฏิบัติจริงที่เป็นรูปธรรมและสัมผัสได้ด้วยสัมผัสทั้งห้าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้วางรูปแบบอันเป็นแบบอย่างของมารยาทในทางปฏิบัติที่มุสลิมทุกคนสมควรนำมาเป็นแนวทางแห่งการดำรงชีวิตเป็นแบบอย่างที่ได้ทำการเรียกร้องจนไม่สามารถแบ่งแยกได้ระหว่างการดำเนินชีวิตจริงกับการแสดงให้ดูเป็นตัวอย่างตามที่ท่านได้เรียกร้องคุณลักษณะอันประเสริฐของท่านครอบคลุมในทุกๆด้านของการดำเนินชีวิต ท่านเป็นพ่อที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความเมตตาและเป็นจอมทัพผู้กล้าหาญและยังเป็นครูผู้ชาญฉลาดเป็นผู้ที่ถูกทดสอบที่เปี่ยมล้นด้วยด้วยความอดทนนอกจากนั้นสุนนะฮ์หรือแนวทางของท่าน ได้หยิบยื่นขอบข่ายการศึกษาให้แก่เราไว้อย่างครบถ้วนอีกด้วย แนวทางของท่าน เทียบพร้อมไปด้วยการปลูกฝังพื้นฐานการเรียนของการสอนและวิธีการจัดการเรียนการสอน โดยที่ท่านนบีได้ให้ความสำคัญต่อระดับและฐานันดรของผู้เรียนและยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคลที่มีอยู่ในตัวของผู้เรียน ดังจะเห็นได้จากการที่ท่านได้เริ่มการเรียนการสอนอย่างค่อยเป็นค่อยไป เช่นการปลดปล่อยบรรดาประชาชนชาติของท่านออกจากประเพณีปฏิบัติที่ขัดแย้งต่อคำสอนของอิสลามที่กำลังแผ่กระจายปกคลุมสังคมในสมัยนั้นเหมือนเงาตามตัว

นอกจากนั้นท่านเราะซูล ﷺ ยังได้ชี้้นำด้วยการให้เกิดริศดี ต่ออุดมการณ์ที่ดี และเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์หรือแนวทางปฏิบัติที่ไม่ถูกต้อง ด้วยการใช้สื่อการสอน เช่น การขีดเขียนบนพื้นทราย การชี้ด้วยนิ้วมือของท่านเอง ท่านได้เชื่อมโยงการสอนเข้ากับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ท่านได้ใช้การเล่าเรื่องราว การยกตัวอย่างประกอบ การอุปมาอุปไมย ฝึกปฏิบัติจริง การร่วมอภิปรายสนทนาในการสอนสาวกของท่าน สุนนะฮ์สุนาบาวิยะห์ซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการจัดการศึกษาในอิสลาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการศึกษาให้แก่มุสลิมในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตประจำวัน หลักความเชื่อ การประกอบศาสนกิจ และการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์ เรื่องราวเกี่ยวกับเรื่องบุคคลแต่ละครอบครัว คุณธรรม จริยธรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีความสัมพันธ์แนบแน่นต่อการใช้ชีวิตในแต่ละวันของมุสลิมไม่ว่าจะเป็นยามสงบหรือยามสงคราม ยามยากและยามสุขสบาย

2.4.2.2 ความแตกต่างระหว่างอัลกุรอานกับหะดีษ

1. อัลกุรอานคือ **كلام الله** (คำคำรัสของอัลลอฮ์) ทั้งถ้อยคำและความหมาย ส่วนหะดีษเป็น **وحي - วะหีย์ (วिरณ)** จากอัลลอฮ์ในด้านความหมายเพียงอย่างเดียว
2. อัลกุรอานมีความเป็นมหัศจรรย์ และความท้าทาย **عجاز و تحدی** ทั้งถ้อยคำและความหมายซึ่งต่างกับหะดีษ
3. ผู้อ่านอัลกุรอานจะได้รับผลบุญถึง 10 เท่าในทุกพยัญชนะของการอ่าน

4. ผู้หญิงที่มาประจำเดือน ผู้หญิงมีเลือดหลังคลอด(นิฟาส) ผู้มีหะคัย (คือยังไม่อาบน้ำละหมาดหลังจากได้เสียน้ำละหมาดไม่ว่ากรณีใดๆ) หรือผู้มีญุนุบ (คือยังไม่อาบน้ำยกหะคัยหลังจากหลับนอนกับภรรยาหรือฝันเปียก)พวกเขาเหล่านั้นไม่อนุญาตให้แตะต้องกัมภีร์อัลกุรอานเค็ดขาด (บางทัศนะก็อนุญาตให้ผู้มีญุนุบ และผู้มีรอบเดือนอ่าน หรือสัมผัส อัลกุรอานได้เช่นกัน) ส่วนตำราหะคัยไม่มีข้อห้ามแต่ประการใด
5. อัลกุรอานนั้นถูกบัญญัติให้นำมาอ่านในละหมาด ส่วนหะคัยไม่อนุญาตนำมาอ่านในละหมาด
6. อัลกุรอานถูกถ่ายทอดรูนแล้วรูนเล่าด้วยกระบวนการ متواتر มุตะวาติร(มีบุคคลจำนวนมากรายงาน)ซึ่งต่างกับหะคัยบางส่วนเป็นมุตะวาติร บางส่วนเป็น Ḍā-Ḍāฮาด(หะคัยไม่ถึงระดับมุตะวาติร)
7. ไม่อนุญาตให้รายงานอัลกุรอานด้วยความหมาย แต่หะคัยสามารถรายงานด้วยความหมายได้ตามเงื่อนไขที่มุหัดคิมีน(ปราชญ์หะคัย)วางไว้

2.4.3 แหล่งที่สาม มรดกทางปัญญาที่สืบทอดกันมาของชาวสะลัฟ (تراث السلف)

คำว่า สะลัฟ (السلف) ในเชิงภาษาอาหรับนั้น หมายถึง ก่อน หรือ เวลาที่ผ่านมาแล้ว ศัพท์เทคนิคตามหลักวิชาการ กลุ่มสะลัฟ หมายถึง คนรุ่นแรก นับตั้งแต่สาวกของท่าน นบีที่อลัดลอสู่อะลัยฮะซัลลัม ลงมาจนถึงศตวรรษที่ 3 ของฮิจญ์เราะฮ์ศักราช ชนกลุ่มนี้ท่านเราะฮูตุลลอฮ์ ﷺ ได้รับรองว่าเป็นศตวรรษที่ดีที่สุด ดังที่ท่านเราะฮูตุลลอฮ์ ﷺ ได้กล่าวว่า

((خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ)) (رواه

البخاري: 30/5)

ความว่า “มนุษย์ที่ประเสริฐที่สุดคือศตวรรษของฉัน แล้วศตวรรษถัดจากฉัน แล้วศตวรรษถัดจากฉัน

(บันทึกโดย บุคอรี (5 : 30))

2.4.3.1 กลุ่มศัพท์สามารถจำแนกออกได้ 2 ประเภท

1.ศัพท์ขามะเนาะฮฺ ชาวศัพท์รุ่นแรก กล่าวคือกลุ่มชนศัพท์รุ่นแรกที่มีชีวิตอยู่ หลังจากการเสียชีวิตของท่านเราะฮฺฎุลลอฮฺ ﷺ นับตั้งแต่เราะฮฺชะบะฮฺลงมาจนถึง 300ปี ชนกลุ่มนี้ที่เรียกว่า “ชาวศัพท์” ส่วน 300 ปีขึ้นไปจะเรียกว่า “ชาวเคาะศัพท์”

2.ศัพท์มันฮาญะฮฺ ผู้ถือหลักสูตรศัพท์ คือกลุ่มชนที่ปฏิบัติตามแนวทางของท่านเราะฮฺฎุลลอฮฺและบรรดาเราะฮฺชะบะฮฺในทุกยุคสมัย จวบจนถึงวันสิ้นโลก เขาผู้นั้นก็คือ “ชาวสาละฟ” แต่เป็นศัพท์ในด้านหลักสูตรไม่ใช่ยุคสมัยศัพท์

ส่วนมรดกทางปัญญาที่สืบทอดกันมาของชาวสาละฟ หมายถึง ความรู้ความสามารถและแนวความคิดต่างๆของชาวศัพท์ที่วางอยู่บนพื้นฐานของอัลกุรอานและอัลหะดีษ ซึ่งจะรวมถึงทัศนะการวิเคราะห์ต่างๆในเรื่องศาสนาทั้งในด้านอะกิดะห์ หลักนิติศาสตร์ หลักจริยธรรม ด้านการศึกษา ด้านการคณะวะห์ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐศาสตร์และทัศนะในด้านอื่นๆนอกจากที่ได้กล่าวมานี้นับว่าเป็นแหล่งที่มาของการเรียนรู้และการศึกษาแหล่งที่สามในอิสลามหลังจากอัลกุรอาน และอัลหะดีษ

2.5. ลักษณะเฉพาะของการศึกษาในอิสลาม

การศึกษาในอิสลามเป็นการศึกษาที่มีลักษณะพิเศษที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์อยู่หลายประการดังต่อไปนี้

คอเล็ค ฮามิด อัล-หะซิมียฺ (Khalid Hāmid al-Hazimy, 2000 : 45-54) กล่าวว่า “การศึกษาในอิสลามเป็นการศึกษาที่มีความโดดเด่นด้วยลักษณะพิเศษที่สมบูรณ์แบบ มีหลักสูตรที่ครอบคลุมในทุกๆด้านที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ซึ่งความโดดเด่นของการศึกษาในอิสลามนั้นมีลักษณะพิเศษคือ 1) เป็นการศึกษาแห่งพระผู้อภิบาล 2) สมบูรณ์และครอบคลุม 3) สมดล 4) มั่นคงและชิดหยุ่น 5) สัจธรรม

อามีน อาบูลาวี (Amīn Abu Lāwy. 1999 : 34) ได้กล่าวว่า สำหรับการศึกษานในอิสลามนั้นมีคุณสมบัติและลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจากระบบการศึกษาอื่นทั่วไปที่ไม่ใช่อิสลามอยู่หลายประการด้วยกัน ความแตกต่างดังกล่าวจะขึ้นอยู่กับความแตกต่างของหลักความเชื่อทางศาสนาของแต่ละศาสนา ซึ่งความแตกต่างนี้จะเป็นจุดเด่นที่สำคัญของการศึกษาอิสลามซึ่งจะไม่พบเห็นในการศึกษาทั่วไป เช่น

2.5.1 เป็นการศึกษาแห่งพระผู้อภิบาล

- 2.5.2 เป็นการศึกษาในระดับสากล
- 2.5.3 เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมและสมบูรณ์แบบ
- 2.5.4 เป็นการศึกษาที่ยืดหยุ่นและทันสมัย
- 2.5.5 เป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับธรรมชาติ
- 2.5.6 เป็นการศึกษาตลอดชีวิต
- 2.5.7 เป็นการศึกษาที่เป็นสังขรรรมและเน้นการปฏิบัติ

สำหรับการศึกษาในอิสลามนั้นมีลักษณะและจุดเด่นที่พิเศษไปจากระบบการศึกษาอื่นทั่วไปที่ไม่ใช่อิสลามอยู่หลายประการด้วยกัน เช่น.

2.5.1 เป็นการศึกษาแห่งพระผู้อภิบาล

การศึกษาอิสลามเป็นการศึกษาที่มีความผูกพันระหว่างมนุษย์กับพระเจ้าผู้ทรงสร้างคืออัลลอฮ์ เพราะที่มาของศึกษาศาสตร์อิสลามคืออัลกุรอานและอัลสุนนะห์อัลนะบะวียะห์ซึ่งท่านนบีมุฮัมมัดได้รับการคลอใจ (الوحى) จากพระผู้เป็นเจ้า ดังนั้นการศึกษาในระบบนี้จึงเป็นการศึกษาที่บริสุทธิ์ถูกประทานลงมาจากพระผู้เป็นเจ้า เป็นการศึกษาที่สูงส่ง ซึ่งไม่มีระบบการศึกษาใดบนโลกนี้ที่มีเสมอเหมือนการศึกษาอิสลาม อัลลอฮ์ได้ทรงตรัสไว้ในอัลกุรอานอายะฮ์หนึ่งว่า :

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا ﴾

(سورة النساء : 174)

ความว่า : “โอ้มวลมนุษยทั้งหลาย ความจริงได้มีหลักฐานหนึ่งจากองค์อภิบาลของพวกเจ้า (คือท่านนบีมุฮัมมัด) มาสู่พวกเจ้าแล้ว และเราได้ให้มรรคมีอันจันแจ่งลงมายังพวกเจ้าทั้งหมด (คือคัมภีร์อัลกุรอาน)”

(อัล-นีสาย : 174)

และพระองค์ทรงตรัสไว้ในอีกอายะห์หนึ่งว่า :

﴿ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ بَيِّنَاتٍ لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ ﴾

(سورة النحل : 89)

ความว่า : “และเราได้มอบคัมภีร์ลงมาให้พวกเขาเพื่อแจ้งให้แก่ว่าทุกสิ่ง และเป็นสิ่งชี้แนะอีกทั้งเป็นเมตตาและเป็นข่าวดีแก่บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหมด”

(อัลอะห์ล : 89)

และจากโองการที่ว่า :

﴿ وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ۝۱ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ۝۲ ﴾

﴿ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۝۳ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ۝۴ ﴾

(سورة النجم : 1-3)

ความว่า : “ขอขึ้นชยันกับดวงดาวในยามที่มันได้ตก(ถลันไปจากสายตา),(มุฮัมมัดผู้เป็น) มิตรของพวกเจ้ามิได้หลง(ออกไปจากทางที่เที่ยงตรง)และมิได้ละเมิด,และเขาไม่พูดออกมาจากอารมณ์(ปรารถนาของเขาเอง), อัลกุรอานมิใช่อื่นใดนอกจากเป็นวะฮีย์ที่ถูกประทานลงมา”

(อัลนัจม:1-4)

ด้วยเหตุนี้เองการศึกษาในอิสลามจึงเป็นการศึกษาเพื่ออัลลอฮ์ทั้งจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ เพราะการให้การศึกษาแก่มุสลิมเป็นการให้การศึกษาที่ครอบคลุมเพื่อการดำรงอยู่อย่างว่าผู้ภักดีต่อพระเจ้าผู้อภิบาลแห่งสากลโลก ซึ่งอัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวไว้ว่า :

﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ۝ ﴾

ความว่า : “เราไม่ได้สร้างมนุษย์และญินมาเพื่ออื่นใดนอกจากเพื่อภักดีต่อเรา”

(อัล-ซารียาค : 56)

2.5.2 เป็นการศึกษาในระดับสากล

การศึกษาอิสลามเป็นการศึกษาที่มีลักษณะโดยธรรมชาติที่เป็นสากล เพราะการศึกษาอิสลามมิได้เฉพาะเจาะจงสำหรับชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นการเฉพาะแต่กลับตรงกันข้ามอัลลอฮ์ ﷻ ได้เรียกร้องให้มนุษย์ทุกคนศึกษาหาความรู้เพื่อที่เขาจะได้รู้จักและภักดีต่อพระเจ้าผู้ทรงสร้างเขาอย่างแท้จริง และเพื่อมนุษย์ได้รับรู้สานัสแห่งอิสลามนั้นอัลลอฮ์ได้ทรงสาธยายของพระองค์มาเป่าประกาศให้แก่มนุษยชาติดังคำดำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ

﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَٰكِنَّ

أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾

(سورة سبا : 28)

ความว่า : “และเรามีได้ส่งเจ้ามาเพื่ออื่นใด เว้นแต่เป็นผู้แจ้งข่าวดีและเป็นผู้ตักเตือนแก่มนุษย์ทั้งหลาย แต่ว่าส่วนมากของมนุษย์ไม่รู้”

(สะบะฮะ : 28)

และอัลลอฮ์ได้ตรัสอีกว่า

﴿ قُلْ يَتَأْتِيهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ

مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُخِيءُ وَيُمِيتُ فَفَاتِمُونَا

بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ

لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٨﴾

(سورة الأعراف : 158)

ความว่า : “จงกล่าวเถิด(มุฮัมมัด) ว่า โอ้มนุษย์ทั้งหลาย! แท้จริงฉันคือรอสูลของอัลลอฮ์มายังพวกท่านทั้งหมด ซึ่งพระองค์นั้นอำนาจแห่งบรรดาชั้นฟ้าและแผ่นดินเป็นของพระองค์ ไม่มีผู้ใดควรได้รับการเคารพสักการะ นอกจากพระองค์เท่านั้น ผู้ทรงให้เป็นและทรงให้ตาย ดังนั้นพวกท่านจงศรัทธาต่ออัลลอฮ์และรอสูล

ของพระองค์ ผู้เป็นนบีที่เขียนอ่าน ไม่เป็น ซึ่งเขาศรัทธาคืออัลลอฮ์ และคำรัสทั้งหลายของพระองค์ และพวกเขาจงปฏิบัติตามเขา' เกิด เพื่อว่าพวกเขาจะได้รับคำแนะนำ”

(อัลอะรอฟ : 158)

เนื่องจากสานส์ที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ นำมาเผยแพร์ให้แก่มนุษย์นั้นจะบรรลุผลก็ ต่อเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรมและหลักความเชื่อที่ผิดๆที่ได้ปฏิบัติกันมาในสมัยอาลี ลียะหฺ์ สู่หลักการศรัทธาที่ถูกต้องแห่งอิสลาม ซึ่งมันจะไม่สามารถบรรลุผลได้หากปราศจาก การศึกษา และทั้งหมดที่ได้กล่าวมานั้นเป็นการอธิบายได้ว่าการศึกษาอิสลามเป็นการศึกษาสากลที่ เหมาะสมต่อมนุษยชาติทุกคน โดยไม่ได้เฉพาะเจาะจงสำหรับชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือชาติใด ชาติหนึ่ง หรือชนเผ่าใดเผ่าหนึ่ง หรือเฉพาะเจาะจงสำหรับสีผิวของมนุษย์สีใดสีหนึ่ง หรือเป็น การศึกษาที่ให้ความสำคัญเฉพาะสมัยใดสมัยหนึ่งเท่านั้น ซึ่งทั้งหมดนี้ได้รับการยืนยันจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ว่า :

((أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ : وَكَانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ إِلَى قَوْمِهِ خَاصَّةً وَبُيْعَتْ إِلَى النَّاسِ كَافَّةً))

(أخرجه البخاري , 1998 : 419)

ความว่า : ท่านเราะฮูล ﷺ กล่าวว่า : ทุกคนบีได้ถูกส่งมาเฉพาะเผ่าของตนเท่านั้น แต่ฉันได้ถูกส่งมาเพื่อมวลมนุษย์ทั้งปวง

(บันทึกโดย al-Bukhari 1998: 419)

2.5.3 เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมและสมบูรณ์แบบ

การศึกษาอิสลามเป็นการศึกษาที่สมบูรณ์และครอบคลุมในทุกๆด้าน ที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทางโลกหรือทางธรรม ความสมบูรณ์และ ครอบคลุมของการศึกษาในอิสลามนั้นจะรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอัลลอฮ์ผู้ทรงสร้าง เขามา ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับตัวเอง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับครอบครัวของเขา

¹คือปฏิบัติตามนบีมุฮัมมัด ﷺ คำสั่งนี้เป็นคำรัสของอัลลอฮ์

² สมัยอาลีลียะหฺ์ หมายถึง ยุคสมัยก่อนการประกาศอิสลามของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ให้แก่ชาวโลกได้รับรู้

กับเพื่อนบ้านของเขา กับสังคมของเขาที่เขาอาศัยอยู่ ดังความสมบูรณ์ที่อิสลามชี้แนะในเรื่อง บทบาทและหน้าที่ของบุตรเพศและสตรีเพศตลอดจนถึงหน้าที่ของเด็กและเยาวชนเกี่ยวกับ กิจการมารยาทในทุกแง่มุมของชีวิต นอกจากนี้การศึกษาอิสลามยังเป็นการศึกษาที่ครอบคลุมการใช้ ชีวิตทุกกาลสมัย เหมาะสมแก่ทุกคนเหมาะสมกับความเป็นอิสลามในทุกยุคทุกสมัยและทุกที่ โดย มิได้เฉพาะเจาะจงในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น เพราะอัลกุรอานซึ่งเป็น แหล่งที่มาของการศึกษาในอิสลามนั้นมิได้ถูกประทานลงมาเพื่อเจาะจงในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เท่านั้น อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ในอัลกุรอานอาษะฮ์หนึ่งว่า:

﴿ تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا (1) ﴾

(سورة الفرقان : 1)

ความว่า : “มหาบริสุทธีแห่งผู้ประทานอัลกุรอานต่อบ่าวของ พระองค์เพื่อเป็นข้อตักเตือนแก่สากลโลก”

(อัลฟุรกอน : 1)

จากความสมบูรณ์ของการศึกษาอิสลามนั้น อิสลามได้เรียกร้องให้ประชาชาติ มุสลิมได้ศึกษาในทุกสาขาวิชาที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพื่อไปสู่การเป็น มนุษย์ที่สมบูรณ์และเป็นตัวแทนของอัลลอฮ์พระเจ้าผู้ทรงเดชานุภาพและสมบูรณ์ยิ่งดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้เรียกร้องให้บรรดามุมีนทั้งหลายเข้าสู่ความสมบูรณ์แห่งอิสลามในอัลกุรอานว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السَّلَامِ كَافًّا... ﴾ (البقرة: 208)

ความว่า บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย จงเข้าสู่อิสลามโดยสมบูรณ์

(อัลบะเกาะเราะห์ : 208)

ส่วนในเรื่องชีวิตคู่อิสลามได้ชี้แนะให้พวกเขาอยู่กันด้วยความรักเอื้ออาทรซึ่งกัน และกันอันที่พระองค์ได้ตรัสว่า :

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا وَلَا

تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَحِشَةٍ

مُيِّنَةً وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا
شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴿١٩﴾

(سورة النساء : 19)

ความว่า “ผู้ศรัทธาทั้งหลาย! ไม่อนุวัติแก่พวกเจ้าการที่พวกเจ้าจะ
เอาบรรดาหญิงเป็นมรดกด้วยการบังคับ และไม่อนุวัติเช่นเดียวกัน
การที่พวกเจ้าจะขัดขวางบรรดานางเพื่อพวกเจ้าจะเอาบางส่วนของ
สิ่งที่พวกเจ้าได้ให้แก่พวกนาง นอกจากว่าพวกนางจะกระทำการ
ลามก อันซัดแข็งเท่านั้น และจงอยู่ร่วมกับพวกนางด้วยดี หากพวก
เจ้าเกลียดพวกนาง ก็อาจเป็นไปได้ว่า การที่พวกเจ้าเกลียดสิ่งหนึ่ง
ขณะเดียวกันอัลลอฮ์ก็ทรงให้มีในสิ่งนั้น ซึ่งความดีอันมากมาย”

(อันนิสาอฺ : 19)

ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับผู้อุปการีอัลลอฮ์ตรัสว่า :

﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا ۖ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا
وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا ۖ وَحَمَلُهُ وَفِصْلُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا ۚ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ
أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ
الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ
وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي ۗ إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٥﴾﴾

(سورة الأحقاف : 15)

ความว่า “และเราได้สั่งเสียนมนุษย์ให้ทำดี ต่อบิดามารดาของ
เขา มารดาของเขาได้อุ้มครรภ์เขาด้วยความเหนื่อยยาก และ
ได้คลอดเขาด้วยความเจ็บปวด และการอุ้มครรภ์เขาและการ
หย่านมของเขาในระยะเวลาสามสิบเดือน จนกระทั่งเมื่อเขา
บรรลุนิติภาวะของเขาและมีอายุถึงสี่สิบปี เขาจะกล่าว

วิงวอนว่า ข้าแต่พระเจ้าของข้าพระองค์ขอพระองค์ทรงโปรดประทานแก่ข้าพระองค์ เพื่อให้ข้าพระองค์ขอบคุณต่อความโปรดของพระองค์ท่าน ซึ่งพระองค์ท่านได้ทรงโปรดปรานแก่ข้าพระองค์และบิดามารดาของข้าพระองค์ และให้ข้าพระองค์ทำความดีเพื่อให้ความดีเกิดขึ้นในลูกหลานของข้าพระองค์ แท้จริงข้าพระองค์ขออุทิศแก่โทษต่อพระองค์ และแท้จริงข้าพระองค์อยู่ในหมู่ผู้มอบน้อม”

(อัลอะฮ์กีฟ : 15)

ส่วนในเรื่องการทำดีต่อสังคมนั้น อัลลอฮ์ตรัสว่า :

﴿وَأْتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا﴾

(سورة الإسراء : 26)

ความว่า “และจงให้สิทธิแก่ญาติที่ใกล้ชิด และผู้ขัดสน และผู้เดินทาง และอย่าสุรุ่ยสุร่ายอย่างฟุ่มเฟือย”

(อัลอิสรออ์ : 26)

ส่วนในเรื่องมารยาทการเยี่ยมเยียนและการขออนุญาตอัลลอฮ์ได้ตรัสว่า :

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْذِنُوا

وَتُسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تُذَكَّرُونَ﴾

(سورة النور : 27)

โอ้บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย พวกเจ้าอย่าเข้าไปในบ้านใดอื่นจากบ้านของพวกเจ้าจนกว่าจะขออนุญาตและให้สละมแก่เจ้าของบ้านเสียก่อน เช่นนั้นแหละเป็นการดีสำหรับพวกเจ้า หวังว่าพวกเจ้าจะได้ใคร่ครวญ

(อันนูร์ :27)

อัลลอฮ์ได้ตรัสอีกว่า :

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لِيَسْتَفْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِّن قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظُّهْمِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَّكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَّفُوتٍ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾ وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَفْذِنُوا كَمَا اسْتَفْذَنَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ ءَايَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٩﴾﴾

(سورة النور : 58-59)

ความว่า : 58] โอ้บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย จงให้บรรดาผู้ที่มีมือขวาของพวกเจ้าครอบครองและบรรดาผู้ที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะในหมู่พวกเจ้า ขออนุญาตพวกเจ้าสามเวลาคือ ก่อนเวลาละหมาดฟัจญริ และเวลาพวกเจ้าเปลื้องเสื้อผ้าในเวลากลางวัน และหลังจากเวลาละหมาดอิชาอ์ ทั้งสามนี้เป็นเวลาส่วนตัวสำหรับพวกเจ้า หลังจากนี้แล้วไม่เป็นที่นำคำหนักแก่พวกเจ้าและแก่พวกเขา เพราะพวกเขาอนุญาตไว้ใช้บางคนในหมู่พวกเจ้า เช่นนั้นแหละอัลลอฮ์ทรงชี้แจงโองการทั้งหลายให้เป็นที่ชัดเจนแก่พวกเจ้า และอัลลอฮ์เป็นผู้ทรงรอบรู้ ผู้ทรงปรีชาญาณ [59] และเมื่อเด็กๆในหมู่พวกเจ้าบรรลุนิติภาวะ ก็จงให้พวกเขาขออนุญาตเช่นเดียวกับบรรดาชนก่อนหน้าพวกเขาได้ขออนุญาต เช่นนั้นแหละอัลลอฮ์ทรงชี้แจงโองการทั้งหลายของพระองค์ให้เป็นที่ชัดเจนแก่พวกเจ้า และอัลลอฮ์เป็นผู้ทรงรอบรู้ ผู้ทรงปรีชาญาณ”

(อันนุร : 58-59)

และจากท่านสลมาน رضي الله عنه ได้กล่าวว่า : มีคนกล่าวต่อท่านว่า :

((قَدْ عَلَّمَكُمْ نَبِيُّكُمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلَّ شَيْءٍ حَتَّىٰ الْحِرَاءَةَ
قَالَ فَقَالَ أَجَلٌ لَقَدْ نَهَانَا أَنْ نَسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةَ لِعَايِطٍ أَوْ بَوْلٍ أَوْ أَنْ
نَسْتَنْجِيَ بِالْيَمِينِ أَوْ أَنْ نَسْتَنْجِيَ بِأَقْلٍ مِنْ ثَلَاثَةِ أَحْجَارٍ أَوْ أَنْ
نَسْتَنْجِيَ بِرَجِيعٍ أَوْ بِعَظْمٍ))

(رواه مسلم. 1996. : 1 / 2238)

ความว่า : นบีของเจ้าได้สอนเจ้าทุกสิ่งทุกอย่างแม้แต่การขับถ่าย
(กระนั้นหรือ) เขา(สุไลมาน) ได้ตอบว่า “ถูกต้องแล้ว ท่านได้ห้ามพวก
ฉันไม่ให้หันหน้าไปทางทิศตะวันตกเมื่อจะถ่ายหรือปัสสาวะ และไม่ให้อัน
ชำระด้วยมือขวา หรือใช้ก้อนหินน้อยกว่าสามก้อน หรือชำระด้วยเศษ
อาหาร หรือกระดูก”

(บันทึกโดยมุสลิม, 1996 : 1/2238)

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนั้นอัลลอฮ์ได้ยืนยันถึงความสมบูรณ์ของศาสนาอิสลาม
ในอัลกุรอานว่า :

الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ
﴿الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنْ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرِ مُتَحَايِفٍ لِإِيْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ
غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

(سورة المائدة : 3)

วันนี้ข้าได้ให้สมบูรณ์แก่พวกเจ้าแล้ว ซึ่งศาสนาของพวกเจ้าและข้า
ได้ให้ครบถ้วนแก่พวกเจ้าแล้ว ซึ่งความกรุณาเมตตาของข้า และข้า
ได้เลือกอิสลามให้เป็นศาสนาแก่พวกเจ้าแล้ว ผู้ใดได้รับความคับขัน
ในความหิวโหย โดยมีไข้เป็นผู้จงใจกระทำบาปแล้ว ไซ้ร้แน่นอน
อัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงอภัยโทษผู้ทรงเมตตาเสมอ

(อัล-มาอิดะฮ์ : 3)

2.5.4 เป็นการศึกษาที่ยืดหยุ่นและทันสมัย

ความยืดหยุ่นของการศึกษาอิสลามนั้นเป็นการศึกษาที่วางอยู่บนพื้นฐานสายกลางที่ไม่เอนเอียงไปด้านใดด้านหนึ่ง ดังที่อัลลอฮ์ได้ทรงใช้ให้ใช้จ่ายแต่ทรงห้ามการสุรุษสุร่าย จึงปฏิบัติอยู่บนพื้นฐานสายกลางว่า:

﴿ وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا ﴾

(الفرقان : 67)

ความว่า “และบรรดาผู้ที่เมื่อพวกเขาใช้จ่าย พวกเขาก็ไม่สุรุษสุร่าย และไม่ตระหนี่ และระหว่างทั้งสองสภาพนั้นพวกเขาอยู่สายกลาง”

(อัลฟุรกอน : 67)

และการศึกษาอิสลามได้รวมไว้ทั้งหลักการที่แน่นอนตายตัว และหลักการที่สามารถผ่อนปรนยืดหยุ่นได้อยู่ในระบบเดียวกัน นับว่าเป็นลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งของการศึกษาในอิสลาม ความแน่นอนตายตัวจะมีอยู่ในส่วนของหลักการที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงกำหนดมาด้วยตัวบท ส่วนความยืดหยุ่นผ่อนปรนจะอยู่กับหลักการเฉพาะซึ่งรูปแบบมีรูปที่สามารถเปลี่ยนแปลงและพัฒนาได้ จากจุดนี้เองจึงนับได้ว่าเป็นลักษณะพิเศษของระบบการศึกษาในอิสลาม ประการหนึ่งที่ไม่พบในระบบการศึกษาทั่วไปบัญญัติกฎหมายหรือกติกาด่าง ๆ แห่งอิสลามที่การศึกษาระบบนี้ใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาจึงถูกแบ่งออกเป็นสองประเภทคือ

5.1) กฎที่แสดงถึงความแน่นอนตายตัวไม่เปลี่ยนแปลงเช่น หลักความเชื่อ หลักการอิสลาม สิ่งต้องห้ามต่าง ๆ เช่น เรื่องของไสยศาสตร์ มายากล ดอกเบี้ย ชู้สาว เป็นต้น ความคิดต่าง ๆ เช่น ความมีศักดิ์ ความซื่อสัตย์ การให้อภัย ความอดทน และการละอายต่อการทำบาปและอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งเป็นจริยธรรมที่นับว่าเป็นสิ่งอันล้ำเลิศที่สุด

5.2) ส่วนที่แสดงถึงความยืดหยุ่นได้ในระบบคือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับส่วนย่อย และรายละเอียดของกฎและหลักการต่างๆ ส่วนย่อยของภาคปฏิบัติโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายการปกครองซึ่งส่วนนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงตามสภาพกาลของประโยชน์ที่พึงจะได้รับในแต่ละสภาวะกาล และผลจากการมีลักษณะพิเศษดังกล่าวนี้เองสามารถทำให้ระบบการศึกษาของอิสลามสามารถผสมผสานเข้ากับการศึกษาระบบอื่นได้ในบางส่วนนั้นก็เพื่อให้ได้มาซึ่งความสมบูรณ์ในการจัดการศึกษายิ่งขึ้น.

2.5.5 เป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับธรรมชาติ

การศึกษาในอิสลามเป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับความเป็นมนุษย์ชาติ ลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งคือ เป็นการศึกษาที่มีสาระและจุดมุ่งหมายเพื่อให้มนุษย์ทุกคนมีชีวิตอยู่กับความเมตตาของอัลลอฮ์ ﷻ ผู้อภิบาลแห่งสากลโลกได้อย่างมีความสุข ซึ่งที่มาแห่งการศึกษาคืออัลกุรอานอันเป็นคัมภีร์ที่เป็นทางนำให้แก่มนุษย์ โดยจะเห็นได้จากการที่อัลกุรอานได้มีการกล่าวถึงคำว่า "อัลอินซาน" ซึ่งหมายถึงมนุษย์ไว้ในอัลกุรอานถึง 63 ครั้ง พร้อมๆกับการกล่าวถึงคำที่มีความหมายในทำนองเดียวกันอีกหลายคำ เช่น "บานีย์อาดัม عَلَم" ซึ่งมีความหมายว่าเผ่าพันธุ์ของอาดัมซึ่งก็หมายถึงมนุษย์เช่นกัน ส่วนคำว่า "อัลนาส" ซึ่งเป็นพหูพจน์ของคำว่า อัลอินซานนั้น ได้กล่าวไว้ถึง 240 ครั้งและอายะฮ์แรกของอัลกุรอานจากบทอัล-อะลัก ได้กล่าวถึงคำว่า อัล-อินซาน ซึ่งมีความหมายว่ามนุษย์ไว้ถึงสองครั้ง

คนหรือมนุษย์ตามความหมายของระบบการศึกษาของอิสลามนั้นเป็นสิ่งถูกสร้างที่มีลักษณะพิเศษซึ่งอัลลอฮ์ ﷻ ได้ให้เกียรติสิ่งถูกสร้างชนิดนี้มากกว่าสิ่งถูกสร้างชนิดอื่น ๆ เพราะพวกเขาเป็นผู้สืบทอดอำนาจจากอัลลอฮ์บนพื้นโลก อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงตรัสไว้ในอัลกุรอานว่า :

﴿ وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ (30) ﴾

(سورة البقرة : 30)

ความว่า : จงรำลึกถึงเวลา ที่พระผู้อภิบาลของเจ้า ได้กล่าวกับมะลาอิกะฮ์ว่า ฉันจะแต่งตั้งตัวแทนคนหนึ่ง ขึ้นบนหน้าแผ่นดิน บรรดามะลาอิกะฮ์ทูลว่า พระองค์จะทรงตั้งผู้ที่จะก่อการเสียหาย และหลังเลือกกันในแผ่นดินกระนั้นหรือ ทั้ง ๆ ที่เรากล่าวสวดดี ด้วยการแซ่ซ้องสรรเสริญพระองค์ (และปฏิบัติ ตามคำบัญชาของพระองค์) และเทิดทูนความบริสุทธิ์ของพระองค์ พระองค์ได้ทรงตอบว่า แท้จริงฉันรู้ในสิ่งที่สูเจ้าไม่รู้

(อัลบะเกาะเราะฮฺ : 30)

มนุษย์เป็นสิ่งถูกสร้างที่ทรงเกียรติมากกว่าสิ่งถูกสร้างอื่น ๆ อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงกล่าวไว้ในอัลกุรอานว่า :

﴿ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ
وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴾ (70)

(سورة الإسراء : 70)

ความว่า "ขอชื่นชมแก่ทั้งจริงเราได้ยกย่องมวลมนุษย์ทั้งหลาย เราได้ให้พวกเขาขยับเขยื้อนพาหนะในภาคพื้นแผ่นดิน และท้องทะเลและเราได้ให้ปัจจัยยังชีพต่าง ๆ แก่พวกเขา และเราได้ให้พวกเขาเลอเลิศเหนือสรรพสิ่งอันมากมายที่เราได้คลบันดาลไว้อย่างสิ้นเหลือ"

(อัล-อิสรอฮ์ : 70)

นอกจากนั้นสุนนะฮ์อันนะบะวียะฮ์ ได้ให้ความสำคัญต่อมนุษย์เป็นอย่างมาก คัมภีร์พระวจนะของท่านนบี ﷺ บทหนึ่งได้กล่าวได้ว่า :

((عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَفْضَلِ مِنْ دَرَجَةِ الصِّيَامِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّدَقَةِ
قَالُوا بَلَى قَالَ صَلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ فَإِنَّ فَسَادَ ذَاتِ الْبَيْنِ هِيَ
الْحَالِقَةُ))

(رواه الترمذي , 1990 : 2433)

ความ : "ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวไว้ว่า: เราไม่ได้แนะนำพวกท่านถึงฐานันดรที่เหนือกว่าฐานันดรของการละหมาด การถือศีลอด การบริจาคทานดอกหรือ ? พวกเขาเหล่านั้นก็กล่าวหาว่าไม่ (จากนั้นท่านก็กล่าวว่า) การประสานใจให้คู่กรณี (ที่ทะเลาะกัน) ถิ่นคิดต่อกัน เพราะความบาดหมางของคู่กรณี (ที่ทะเลาะกัน) จะเป็นตัวทำลาย คือทำลาย(ความมี)ศาสนา นั่นเอง"

(บันทึกโดย al-Tarmizy, 1990 : 2433)

นอกจากนี้สุนนะฮ์อัลนะบะวียะฮ์ยังให้ความสำคัญต่อประเด็นทางนิติศาสตร์อิสลามที่เกี่ยวกับสถานะภาพของบุคคลซึ่งรวมไปถึงการปฏิสัมพันธ์ การลงโทษและอื่น ๆ อีกมากมาย

ศาสนกิจก็เป็นอีกประการหนึ่งที่อยู่เคียงคู่กับความเป็นมนุษยชาติในอิสลามเพราะทุก ๆ การกระทำที่มุสลิมกระทำลงไปหากสามารถยังประโยชน์ต่อตัวเองและผู้อื่นได้ ก็สามารถยกระดับสู่การเป็นอิบาคะฮ์ได้เช่นกัน

2.5.6 เป็นการศึกษาตลอดชีพ

การศึกษาในอิสลามเป็นการศึกษาตามความเป็นจริง ซึ่งการเนรมิตจักรวาล การเป็นอยู่ของมนุษย์ แสดงให้เห็นว่าสิ่งที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นจักรวาลอันใหญ่โตหรือสิ่งมีชีวิตเล็ก ๆ อื่น ๆ ต่างเป็นเครื่องยืนยันถึงความจริงและแก่นแท้ของสิ่งที่ใหญ่กว่า คือการมีอยู่จริงของพระเจ้าผู้ทรงสร้าง ส่วนชีวิตคือสิ่งที่แบกรับความดีและความชั่ว เป็นสิ่งที่สิ้นสุดที่ความตาย และเป็นการแสดงออกอย่างง่าย ๆ ว่าจะมีอีกชีวิตหนึ่งหลังความตาย

มนุษย์เป็นส่วนประกอบหรือปฐมมูลของฟากฟ้าและแผ่นดินและมันคือของขวัญอันล้ำค่าจากพระวิญญูญาณแห่งอัลลอฮ์ที่ทรงสร้างให้มาเป็นสมาชิกของผืนแผ่นดิน ส่วนหลักความเชื่อและศาสนกิจ คุณธรรมจริยธรรมและกฎหมายอิสลามที่ถูกนำมาปฏิบัตินั้นเป็นรูปแบบหนึ่งของการศึกษาที่เกิดขึ้นในรูปแบบของการปฏิบัติที่เข้มงวดที่สุดในส่วนของกฎหมายอิสลามทั้งหมดแม้จะเป็นข้อกฎหมายแต่ก็เป็นข้อกฎหมายที่สอดคล้อง กับธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ อิสลามมิได้ห้ามในสิ่งที่มนุษย์มีความต้องการโดย

ธรรมชาติตามความเป็นอยู่จริงของการดำรงชีวิต แต่ในทางตรงกันข้ามอิสลามก็ไม่อนุญาติในสิ่งที่ให้โทษต่อมนุษย์ อัลลอฮ์ทรงกล่าวไว้ในอัลกุรอานตอนหนึ่งว่า:

﴿ كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ ﴾

(سورة طه : 81)

ความว่า: " พระองค์ทรงอนุมัติแก่พวกเขาแต่สิ่งดี ๆ และทรงห้ามพวกเขาในบรรดาสิ่งโสมนมทั้งปวง"

(กุอฮา : 81)

อิสลามไม่เคยห้ามใช้เครื่องหอมหรืออาภรณ์ประดับกายใหม่ๆ ในรูปแบบต่างๆ แต่กลับประกาศอนุมัติให้ใช้สิ่งเหล่านี้ด้วยเงื่อนไขของความไม่สุรุษสุร่าย ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงตรัสไว้ว่า

﴿ يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴾

(سورة الأعراف : 31)

ความว่า “โอ้บรรดาเผ่าพันธุ์ของอาดัม พวกเจ้าจงสวมใส่เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มของพวกเจ้า ณ (ทุกครั้งที่) จะทำการภักดีต่ออัลลอฮ์ (ที่) มีสบิค และพวกเจ้าจงคิดแต่พวกเจ้าจงอย่าสุรุษสุร่าย แท้จริงอัลลอฮ์ไม่ทรงรักบรรดาผู้สุรุษสุร่าย”

(อัลอะรอฟ : 31)

นอกจากนี้พระองค์ยังได้กล่าวได้อีกในอายะฮ์หนึ่งว่า

﴿ قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ .. ﴾

(سورة الأعراف : 32)

ความว่า : “จงประกาศเถิดบุคคลใดเล่าที่ (จะกล้า) วางกฏห้ามเครื่องประดับของอัลลอฮ์ ซึ่งพระองค์ได้นำออกมาให้แก่ม้าทาซของพระองค์และ (เช่นเดียวกัน) บรรดาสิ่งที่ได้จากเครื่องยังชีพ”

(อัลอะรอฟ: 32)